

The Project Gutenberg eBook of Kaksi, by Theodolinda Hahnsson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kaksi

Author: Theodolinda Hahnsson

Release date: November 26, 2004 [EBook #14164]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAKSI ***

Produced by Matti Järvinen and PG Distributed Proofreaders.

Kaksi

Kirjoittanut

Th. Hahnsson

Ensimmäisen kerran julkaissut
G. W. Edlund 1893

I.

"Mitä Valva tuolta kaukaa salolta etsii? Katsoppas, Maila, tuossa hän on istunut akkunalla ja katsellut metsään päin siitä asti, kuin saunasta tulimme."

"Kukapa tietää; ehkä odottaa, että joku tulee metsäpolkua pitkin tänne."

"Kentiesi vartoo Tuomelan Mauria?"

"Älä taas rätitä, Kerttu", sanoi Valva, nuori kaksikymmen-vuotias tyttö, joka auki olevasta akkunasta oli katsellut ulos avaruuteen.

Salovaaran rusthollin uhkean rakennuksen ylikerrasta, jossa talontyttärien kammari sijaitti, oli avara, synkän-ihana näkö-ala. Saarikas Salojärvi mutkaili korkeitten äyräitten välissä, jotka paikoin kohosivat vuoriksi, paikoin petäjikoiksi ja muutamain kohdin hymyileviksi lehdiköiksi. Siellä ja täällä näkyi muutamia yksinäisiä torppia, mutta taloja ei ollut likimaillakaan.

Valva ihaili luontoa, kun hänellä vain oli siihen aikaa, mutta talon vanhimpana tyttärenä täytyi hänen pitää huolta emännän toimista, sillä äiti oli 16 vuotta ollut maan povessa; hän oli kuollut heti nuoremman tyttärensä, Kertun, syntymisen jälkeen. Poikia oli talossa ainoastaan yksi; hän oli tyttäriä vanhempi ja toimi isänsä apuna kotona.

Oli lauantai-ilta. Kello kuusi oli lakattu työtä tekemästä ja koko väki oli päässyt kylpemästä. Maila ja Kerttu suorivat hiuksiansa ylikammarissa, mutta Valva katseli, miten laskeva aurinko loi kultaliepeitä taivaanrannalla hiljaa liiteleviin pilviin.

"Rätitä, sanot sinä; tottapa sieltä jotakin odotat, kun niin tarkkaan katselet, ettet muista päätäsi kammata."

"Kyllä siihen on vielä aikaa, ei se kauankaan kestä. Tule vain katsomaan, eikö luonto täällä ole niin ihmeen kaunis, että sitä voisi ihaila niin kauan, että nälkä tulisi. — Katso, minkälainen tyyri rauha kaikkialla! Oikein on kuin luontokin pyhää viettäisi. Ja tuo metsäpolkukin — näetkö miten sujuvasti se polveilee?"

"Sepä se polku onkin viehättävin, sitä pitkin tänne on usein tullut hartaasti odotettuja vieraitakin —." Kerttu nyhäsi Mailaan ja molemmat rupesivat nauramaan.

"Kun tuossa viitsitte virnistellä," sanoi Valva ja astui alas lattialle, aukasi sitten uhkean palmikkonsa ja rupesi hiuksiansa suorimaan.

Valva ei ollut mikään kaunotar, mutta hänen vartalonsa oli soma, olentonsa erinomaisen sievä ja miellyttävä, ja jotakin arvokasta oli koko hänen käytöksessään.

Kammattuaan ja puettuaan päällensä meni hän alakertaan asettamaan illallista pöytään. Tässä talossa isäntäväki ei atrioinnut palvelusväkensä kanssa yhdessä, vaan heille katettiin pöytä isoon ruokasaliin ja palvelusväelle kyökkiin. Mutta yht'aikaa piti ruoan olla pöydällä sekä ruokasalissa että kyökissä, ja yht'aikaa soitettiin kaikkia aterialle.

Kun talonväki oli kokoontunut illalliselle, kysyi isäntä, kutka kirkkoon aikoivat.

"Minä olen aikonut", vastasi Valva, "mutta ketä muita tulee?"

"Tässä kun tuonaan kävin kunnan kokouksessa kirkolla, niin tapasin Tuomelan Maurin, ja hän pyysi meitä huomenna tulemaan heille. Sanoi vanhan isännän pyytäneen, että ne, jotka kirkolle menevät, tulisivat jo päivälliselle."

Valva punastui, vaan nousi äkkiä pöydästä, otti vadin ja meni kyökistä ottamaan lisää ruokaa.

"Minäkin lähtisin kirkolle, että pääsisin Tuomelaan aikaisemmin", sanoi Kerttu.

"Jaakko, lähde sinä Valvan ja Kertun mukana; minä ja Maila tulemme sitte iltapäivällä."

"Minä jätän sitte ison mustan ja ruskean tamman vesijätölle; renki-Kallu saa viedä muut hevoset hakaan."

"Niin, paras se."

Valva tuli sisälle ja laski ruokavatinsa pöydälle.

"Vanha Tuomela on jo tehnyt talonkirjat Maurille, sen vuoksi kai Mauri sinne huomenna käski", sanoi isäntä.

"Maurinkin tulee kiire naimaan, kun talon saa", virkkoi Jaakko.

"Kyllä Helena ja Anna talon toimet hoitavat ja tätikin heitä vielä neuvoa jaksaa", vakuutti Valva.

"Kuinka kauan luulet heidän siinä olevan, naima-iässä kun ovat. Kai maar he pian viedään", sanoi Maila.

"Kukapa heistä, köyhän talon tytöistä, huolisi", tokasi Salovaara.

"Onnipa on, että ovat köyhiä", sanoi Valva.

"Kuinka niin?"

"No eipä heidän sitte tarvitse perinnöstään myydä itseänsä. En minä ainakaan aio mennä sellaiselle miehelle, joka minua tahtoo rahojeni takia."

"Ei, paras onkin. Minä otankin sinulle miehen sellaisen, jolla on ainakin yhtä suuri omaisuus kuin sinulla. Sellaisen, joka ei rahoja tarvitse."

"Jolla paljo on, se vielä enempi pyytää. Ja sitä paitsi, jos minä miehen otan, valitsen hänen itse."

"No niin, tässä meitä on kaksi lujaa, mutta kyllä minun tahtoni, luulen, kuitenkin loppupäätöksen tekee."

"Ei tuollaisista tulevaisuuden asioista ole tarvis puhua nyt vielä."

"Isä kulta, ota minulle hyvin rikas, hyvä ja sievä poika sulhaseksi", sanoi Kerttu nauraen, "saat varmaan valita mielesi mukaan, jos sellaisen löydät. Ja iloinen täytyy hänen myöskin olla."

"Ole vaiti, sinä olet lapsi vielä."

Seuraavana päivänä Salovaaran nuoret läksivät kirkolle. Aurinko loisti lempeästi, kastehelmet kimaltelivat kuusikossa, pieni tuulen leyhkö levitti tuoreen, pihkaisen tuoksun metsään. Kesä oli luonnossa, mutta kevättä Valvan sydämessä, ja hän virkkoi sisarelleen:

"Tämä ilma tuntuu minusta niin ihmeen kevätmäiseltä."

"Mitenkä niin?" sanoi Jaakko, "kesältä se minusta tuntuu ja kesähän nyt onkin."

Jaakko ei vielä tietänyt, että ihmis-sydämessä joskus saattaa tuntua keväältä, vaikka olisikin synkkä syksy ympärillään.

"Minusta kuitenkin tuntuu siltä", vastasi Valva, "vaikka en tiedä, mistä se tulee."

"Soh, Musta, lähdeppäs nyt laukkaamaan, että kirkolle ennätetään." Jaakko nytkäsi ohjista; ruoskaa hän ei käyttänyt. Musta kohotti päätään ja läksi juoksemaan, kun huomasi, ettei nyt ollut aikaa kulkea tavallisen kuormahevosen tavoin.

Kirkolle ennätettiin hyvään aikaan.

"Pappi näkyy olevan ruumiita siunaamassa par'aikaa", sanoi Kerttu.
"Menemmekö mekin katsomaan?"

"Ei. Tuolla ovat Tuomelan työt, mennään heitä tapaamaan."

Tuomelan tyttärien vieressä seisojaksi nuorukainen, joka oli erittäin miellyttävä. Hänen ihonsa oli kaunis kuin naisen, mutta koko hänen olentonsa oli miehuullinen ja arvokas. Tämä nuori mies oli Tuomelan Mauri, pitäjän tyttöjen lemmikki.

Salovaaran ja Tuomelan perheet olivat aina olleet ystävykset keskenään, ja pitäjässä kuiskattiin kaikkialla, että Salovaaran Valvasta varmaankin tulisi emäntä Tuomelaan. Pitäjän nuorilla tytöillä erittäinkin oli asiasta paljon tekemistä, he kun salaa toivoivat, että joku tietäisi tuon kuiskeen perättömäksi. Mutta eipä kukaan tietänyt tehdä asiasta selkoa, ja niin kauan kuin ei mitään varmasti tiedetty, oli Tuomelan Mauri kaikkien tyttöjen erinomaisessa suosiossa. Mutta kun heidän naisellinen kainoutensa esti heitä suorastaan osottamasta Maurille suosiotaan, saivat Maurin sisaret sitä suuremmissa määrässä kokea heidän ystävyystään.

Tuomelan Helenan ja Annan ympärillä oli koko tyttöparvi, kun Salovaaran neitokset vielä lisäksi tulivat. Valva kätteli Tuomelaisia ja noikkasi toisille. Kerttu sekaantui tyttöparveen, mutta ikäänkuin ehdottomasti jäivät Mauri ja Valva juttelemaan toistensa kanssa. Pitäjän tytöt katselivat heitä uteliaina, mutta mitäpä he siitä viisastuivat, sillä eivät he noissa kahdessa nuorena siinä kirkonmäellä ainakaan mitään erityistä huomanneet. Puhuivat vain, että ilma oli kaunis ja keväinen, *erinomaisen* herrtainen! Oli ollut kovin hauska ajaa kirkolle. — Valva kysyi, oliko viimeiset tuulet ravistaneet raakilat Tuomelan omenapuista, ja Mauri vastasi, ettei sentään aivan pahoin —.

"Vai niin, olipa hyvä etteivät rapisheet. Teillä onkin aina tullut paljon omenia. — Jopa tuolla pappi näkyy tulevan ruumiita siunaamasta."

"Niin näkyy. — Tulette kai sitte päivälliselle?"

"Kiitoksia vain, kyllä tulemme." Toiset myöskin lupasivat iltapuolella tulla. "Lieneekö kirkossa paljon kuulutuksia tänään?"

"Ei kuulu olevan; kysyin lukkarilta, kun tapasin hänet tuossa ennenkuin laulamaan meni."

No eihän tuosta puheesta mitään selvinnyt. Pitäjän tytöt jäivät yhtä tietämättömiin Maurin ja Valvan suhteesta toisiinsa, kuin ennenkin, ja heidän toiveensa olivat olleet huonommat eikä paremmat.

Jaakko oli pannut hevosensa kiinni ja yhtyi nyt myöskin joukkoon, mutta samassa kirkonkellot rupesivat yhteen soimaan, ja Valva sanoi:

"Lähdetäänpä mekin jo kirkkoon."

He kävelivät kaikin hiljaksi Herran huonetta kohti. Kirkon porstuassa vielä vähän vedettiin silkinsolmua kireämmälle ja lykättiin pois joku vallaton hius-suortuva, jonka tuuli oli silmille tuonut.

Kirkonmenojen loputtua riensi kansa kukin eri haarallensa, muutamat jalkasin, toiset veneellä ja toiset hevosella. Tuomelaiset ja heidän vieraansa läksivät hevosella. Kahden-istuttavissa kääseissä ajaa heilutettiin siihen aikaan; vasta kymmenen vuotta myöhemmin nappularattaat tulivat käytäntöön.

Matka kirkolta ei ollut pitkä, ja pian oltiin perillä. Mauri otti hevoset hoimiinsa ja vieraat menivät talon tyttärien muassa sisään.

Lattialle ripotetut tuoreet katajat tuoksuivat vastaan kaikkialla, ja tuvan suuressa, valkoiseksi kalkitussa tiili-uunissa oli kauniita kuusenoksia. Huoneessa tuntui raittiilta ja vilpoiselta.

Vanha isäntä ja emäntä sanoivat vieraillessa ystävälliset tervetuliaiset ja vähän päästä Maurikin tuli sisälle.

Höyryävää kahvia tarjottiin, ja kotona leivottuja hyviä vehnäsiä oli mukana. Näin ensin hyvin alustettuina syötiin sitte vankka päivällinen. Siinä oli juurilaatikkoo ja perunalaatikkoo, paistia ja sianlihaa, muikkuja ja kuhia, rusinakeittoa, pannukaakkua ja kermakaakkua jälkiruoan muassa.

Päivällisen jälkeen läksivät nuoret pihalle keinulavitsalle suuren pihlajan alle istumaan. Siinä sitten juteltiin vähän aikaa ja sitte lähdettiin puutarhaan katsomaan omenapuita ja marjapensaita. Viinamarjat jo punottivat ja omenapuissa oli paljon raakiloita.

Mauri ja Valva joutuivat vähän muista erilleen.

"Olen ostanut Tuomelan alitalon myöskin", sanoi Mauri, "minulla on nyt koko talo hallussani. Luuletko isäsi suostuvan liittoomme?"

"En tiedä; minä en kuitenkaan kenellekkään muulle mene. Sinusta olen pitänyt lapsuuden ajoista asti. Mutta isäni tahtoa vastaan en mitään voi — —."

"Mauri, Salovaarasta tultiin", huusi Helena ja Valvan vastaus keskeytyi; Maurin täytyi rientää vastaan.

Kohteliaasti hän pyysi Salovaaran mahtavaa isäntää astumaan tupaan ja toi esiin polttoneuvoja sekä tupakkaa mitä parasta, oikein vaakunaa.

Kylästä tuli enemmän vieraita. Koko joukko nuoria talontyttäreitä ja poikia sekä muutamia vanhoja ukkoja. Tuomelan tyttäret pyysivät vieraitaan sisälle kahvia juomaan.

Kahvia tarjottiin ja juotiin ja sillä välin ukot pistivät piippuunsa ja rupesivat tupakoitsemaan. He juttelivat Maurin talonkaupasta, vuodentulon toiveista y. m. Ja nuoret puhuivat ompeluseuran toimeenpanemisesta. Valva ja Maila olivat erittäinkin innostuneet asiaan ja sanoivat, että jos toimeen ryhdyttäisiin ja ommeltaisiin arpajaisvoittoja, saataisiin pian alkukassa, ja sitte jatkettaisiin tointa aina eteenpäin, jotakin hyvää tarkoitusta varten; tarpeita oli pitäjässä kyllin. Ja kuin alkuvarat kerran olisivat koossa, menisi asia kyllä itsestään.

Kaikki tytöt innostuivat puuhaan ja päätettiin aluksi ainakin ottaa markka jäsenmaksuksi. Talontyttäret lupasivat ensi kerraksi kukin tuoda vähän sukkalankaa, jotta sukista aljettäisiin ja jäsenmaksuilla ostettaisiin sitte hienoimpia aineita. Salovaaran tytöt puhuivat niin vilkkaasti asiasta, että miehetkin jo rupesivat kuuntelemaan heitä, ja Jaakko sanoi:

"Totta miehetkin saavat tulla mukaan, ellei muuta tekemään niin ainakin kahvia juomaan."

"Otammeko miehiä?" kysyi Tuomelan Anna.

"Tietysti", sanoi Maila, "saadaanhan enemmän jäsenmaksuja."

"Niin", virkkoi Valva, "eikä heitä toimettomina pidetä. Saavat kerä sukkalankaa tahi pitää vyhtiä, kun me kerimme langan."

Ja niin tuli päätökseksi, että ompeluseura oli toimeenpantava ja miehet saivat olla mukana. Tämän selville saatuaan eivät nuoret enään malttaneet sisällä venyä, vaan riensivät ulos kesä-ilmaa nauttimaan, jättäen ukot tupaan tupakoitsemaan ja suloisesti hikoilemaan.

Ulos päästyään he menivät parisille, sitten kätkivät sormusta, ja vihdoin rupesivat piirisille. Oli jo laulettu monta laulua ja Mauri ja Valva olivat useasti olleet piirissä, ja ottaneet kumppaniksensa piirin

sisälle kenen kulloinkin, mutta sitten, kun vihdoinkin laulettiin:

"Niityn pintaan, mäen rintaan
Majani minä rakennan.
Sinä olet kuin ruusunkukka,
Sinua minä rakastan."

niin silloin, ikään kuin komentoa totellen he katsoivat toisiinsa, ja Mauri pyysi Valvaa piiriin.

Ilta kului. Jo laulurastas raksutteli iltalauluaan ja käki kukahteli metsässä, vaan yhä vielä kuului nuorten iloinen laulun ääni Tuomelan pihasta. Mutta vihdoin tuli Salovaara portaille ja sanoi:

"Soh, lopettakaa nyt tuo leikki, meidän on jo aika lähteä kotia."

Hevoset valjastettiin ja Salovaaralaiset pukivat päällysnutut ylleen. Jäähvyäiset ja lämpimät kiitokset lausuttiin molemmin puolin; ilta oli ollut *erittäin* hauska!

II.

Salovaaran emäntä, nuori Valva, pyyhkieli tomua huoneissa, meni sitte puutarhasta ottamaan kukkasia, jotka hän asetti pöydälle vesimaljakkoon, katseli huonetta ja näkyi olevan tyytyväinen. Talon lähellä olevaan metsään hän vielä riensi ottamaan kuusenhakoja portaitten eteen ja juoksi sitten yläkertaan pukemaan itseään. Omakutoisen uuden pumpulihameen hän otti yllensä, ja sievän esiliinan.

Kaikki muu väki paitsi Valva ja hänen isänsä oli lehtiä taittamassa. Valva riensi alas, kun oli valmiiksi puettu, aukaisi akkunan ja katseli etsivästi ulos maantielle päin, ikään kuin se, joka odottaa jotakuta tulevaksi. Hän katseli kohti metsäpolkua ja maantietä, vaan ei mitään näkynyt. Harakka siellä aidalla hyppiskeli — nauraa kikottikin. — Valva veti akkunan kiinni jälleen, mutta katsahti vielä kerran maantielle päin, ja sielläpä näkyi tomupilvi — oliko se *hän*, joka siellä tuli? — Nytpä täytyi kiirehtiä panemaan kahvia pannuun — olihan vesi jo kiehumassa — pian se tulisi valmiiksi.

Valva meni ruokasaliin. Siellä Salovaara seisoi akkunan ääressä ja sanoi: "Tuolla tulee joku vieras, kuka lienee? Hevonen on juuri kuin Tuomelan Maurin rautio. Katsoppas!"

Valva katsoi ulos — "On se Maurin rautio ja on siinä Mauri itsekin."

"Mitä asiaa hänellä lienee?"

Mauri ei riisunut hevostansa, sitoi sen vain portintolppaan ja rupesi astumaan taloa kohti.

Ukko meni porstuaan vastaan ja käski Mauria tulemaan sisälle.

"Mitä nyt teidän kylästä kuuluu?" kysyi ukko.

"Ei juuri mitään erinomaisia, oli vähän asiaa."

"Valva, laita kahvia meille."

"Kiitos vain, ei sillä väliä olisi ollut."

"Totta kai, eihän sinun niin kiirettä liene, ettei tässä kahvia jouduta juomaan?"

"Eipä erittäin. Pysyis tuo rautio alallaan tuolla." Mauri kurkisti akkunasta pihalle päin ja pyyhkieli nenäliinallaan hikistä otsaansa. "Kyllä tästä sentään näkee, jos rupeaisi reuhtoamaan."

"Kaunis hevonen tuo, oma kasvattamasi. Onko sillä hyvät tavat?"

"Kyllä. On se vähän irstas, kuten nuoret hevoset ainakin, mutta kyllä se ohjia tottelee."

"Meidän on väki kerpoja tekemässä."

"Vain niin, meillä on jo oltu lehdessä, mutta täytyi kesken jättää, kun heinä rupesi kiirehtimään."

Valva tuli sisälle ja toi tarjottimella kahvia vieraalle.

Mauri katseli ihastunein silmin tuota somaa tyttöä, jota hän niin kauan oli lempinyt. Hän otti

kahvikupin, mutta sanoi kuitenkin: "Tämä nyt on kuumaa kuuman lisäksi."

"Sanotaanhan kahvin kuumassa jäädyttävän", virkkoi Valva, ja laski sitten tarjottimen pöydälle, kun Mauri ja Salovaara olivat kuppinsa ottaneet.

Kahvinsa juotuaan sanoi Salovaara: "Olihan sinulla asiaakin; ehkä tarvitset rahoja lainaksi, koska talon puolikkaan olet ostanut?"

"En tarvitse, enkä tahdo mitään lainata. — Omakseni haluan sitä, mitä pyytämään tulin. En ottanut puhemiestäkään, kun hyvin minun sekä oloni tunnette, ja..."

"Mitä joutavia sinun päähäsi on pistänyt, jopa nyt kuuseen kurotitkin. — Kyllä meidän Valva jo kartanoihinkin olisi viety, mutta eipä ole huolinut. — Vai niin vaan — parhaassa vievän mieli. — Siitä ei veli kulta tule mitään."

"Isä, Mauri ja minä olemme jo viisi vuotta olleet salakihloissa, enkä minä ketään muuta ota, turhaan saatte sitä odottaa."

"Salakihloissa! — Kukapa olisi saattanut aavistaakkaan tuollaisia tuumuksia. Noh, lapset tekevät lasten töitä —. Mutta nyt te olette aika-ihmisiä molemmat, ja nyt tehdään asiasta loppu."

"Mitäpä teillä on minua vastaan? En ole milloinkaan tietääkseni teitä loukannut. Omaa mainettani en myöskään ole koskaan häväsnyt..."

"Noh, soh, eihän tässä mitään puolustuksia tarvita. Minä tahdon tyttäreni suurempaan ja rikkaampaan taloon. Siinä se on koko asia. Älä nyt enään turhia puhu, vaan ollaan ystävät kuten ennenkin. Eihän *naiset* omaa parastaan ymmärrä — holhouksen alaisiapa he ovatkin — ja minun täytyy lapseni etua valvoa."

Mauri huokasi ja nousi, lähteäksensä pois, mutta Salovaara sanoi hyvin ystävällisesti:

"Älä nyt kiirehdi, juo toinen kuppi kahvia ensin."

"Kiitos ei minua maita."

Mauri sanoi jäähyväiset ja läksi. Valva seurasi häntä vielä portille ja vakuutti, ettei hän kuitenkaan koskaan unhottaisi Mauria. "Ehkäpä isän mielipiteet vielä muuttuvat", sanoi hän.

Salovaara kulki kammarissaan edes takaisin ja ajatteli itsekseen: "Kummallista, pienen talon poika — velkahinen tietysti. — Mikä pitää päähän pälkähtämänkin, kun tulee meidän Valvaa kosimaan. — Tyttö tulee toimeen vaikka minkälaisessa kartanossa. — Valvasta pienen Tuomelan talon emäntä! Hui hai! Ei, ei siitä, poika, mitään tule. Tytöt pilanneet pojan niin itserakkaaksi, että punaisien poskiensa vuoksi luulee saavansa kenen hyvään. Ei siitä mitään tule, ei!"

Ukko istui pitkään, valkoiseksi maalattuun ja mustalla nahalla päällystettyyn sohvaansa, sytytti piippunsa ja rupesi polttelemaan. — "Viisi vuotta salakihloissa — sellaisia lasten kujeita, eikä ole minulla ollut asiasta aavistustakaan!"

Pitäjällä tuosta kaikki kuiskasivat, mutta mahtava Salovaara yksin oli sokea. Hän piti asiaa niin mahdottomana, ett'ei hän milloinkaan tullut sitä ajatelleeksikaan.

Ukko poltteli vähän aikaa, vaan asetti jälleen piippunsa paikalleen hyllylle, sitte kun hän ensin oli koputtanut tuhan uunin pesään. Hän kurkisti kyökkiin, jossa Valva silmät punasina valmisti ruokaa.

"Täytyy tästä lähteä maitani katsomaan", sanoi ukko ja otti kepin käteensä sekä lähti menemään. Hän kulki, katsellen uhkeakasvuista, aaltoilevaa laihoa pelloillansa ja vehmaita heinämaidensa. Lähellä taloa oli pienehkö niitymaa, jota koti-aroksi nimitettiin. Siinä oli heinäkasvi huonomaista, enimmäkseen pelkkiä harakankukkia, puna- ja sinikelloja sekä suolaruohoja, mutta tämän niityn loistavuus miellytti ukkoa. Kun Jaakko kerran sanoi, että se olisi kynnettävä ja kylvettävä, vastasi ukko, että hänellä oli vara pitää tuollainen niitynpätkä silmänsä ihastuksenakin. Siinä hän sitä nytkin kauan katseli. Näistä kukista hänen mieleensä muistuvat lapsuuden ajat, miten vanha Kaisa, joka jo kymmeniä vuosia oli turpeen alla maannut, oli hänelle laittanut kissoja harakankukista. Nuot vanhat muistot tekivät ukon sydämmen niin kumman helläksi; silloin hän ei olisi tahtonut olla kova kenellekkään, mutta nyt oli hänen kuitenkin täytynyt olla kova omalle lapselleen. Se vaivasi häntä. Hän olisi tahtonut poistaa mielestään nuot ajatukset, mutta Maurin ja Valvan rakkaus kuvautui hänen eteensä hänen lapsuuden muistoissaan, nuoren laihon nuokkuissa tähkähäissä, käen kukunnassa ja aaltojen surullisessa loiskinassa. Hän palasi hiljakseen kotiinsa jälleen, lohdutellen itseänsä näin: "Olenhan valvonut lapseni parasta!"

III.

Pari viikkoa edellisen tapahtuman jälkeen oli ompeluseura koossa kunnian-arvoisan lautamiehen, Rantalan luona. Puitten siimekseen oli sinne tänne asetettu pöytiä, joitten ympärillä nyt istui joukko sekä nuorta että vanhempaa väkeä. Täällä ommeltiin, naurettiin ja puhuttiin, ja välimmiten tarjottiin virvoituksia.

Siinä istuttiin vähän eri ryhmissä, ja ne, jotka keskenään olivat läheisimmät tuttavat, asettuivat saman pöydän luo.

Muutamien pöytien ääressä oli puhe iloista, toisien vähän meluavaakin, muutamassa kävi puhe melkein kuiskeeksi.

Lautamies Rantala oli komea mies ja hyvin iloinen ja leikkisä. Hän oli nainut kaupungista porvarin tyttären, ja tämä hänen vaimonsa oli hyvin hiljainen ja kivulloinen, mutta molemmat, sekä isäntä että emäntä, olivat pitäjäläistensä suuressa suosiossa.

"On erittäin hauskaa ja oikein virkistävää kerran taas olla iloisessa seurassa, kun olen monta viikkoa perätysten istunut kotona, ettei kukaan ole käynyt katsomassa", sanoi Rantalan emäntä.

"Noh, vieläkö Tuomelan tyttäret ompeluseuraan ennättävät?" virkkoi Rantala.

"Mitenkä niin?" kysyi Helena.

"Huhu kertoo, että molemmat olette kihloissa, ja sittehän pitäisi oleman kiire kopioita valmistamaan."

"Ei siinä huhussa perää ole", sanoi Anna, "ja jos oikein arvaan, on se juttu lautamiehen oma keksimä vain."

"Mitä vielä! ja kyllä siinä perää on, koska Anna noin punastuu. Sitä paitsi lautamies on tottunut asioita tarkalleen arvaamaan. Katso vain, Mauri, sinäkin eteesi, että kaikki kolme vietätte häitä yht'aikaa."

"Ei ole kiirettä, siitä syntyisi liikaa puuhaa, varsinkin, jos kaikki tässä yht'aikaa häitä viettäisimme", sanoi Mauri ja raappasi tikulla tulta piippuunsa.

Erään pöydän ääressä, jossa puhe kävi ihan hiljaa, istui Mattilan Taava ja virkkoi: "Kumma, että Salovaaralaiset ja Tuomelaiset ovat noin hyviä ystäviä, vaikka sanotaan Valvan antaneen rukkaset Maurille. En minä sentään tiedä, onko se totta."

"On se totta", sanoi suntion Maiju, joka istui saman pöydän ääressä, kuin Taavakin. "Mäkipään torpan Tilta, joka on ompelia-Hannan hyvä tuttava ja usein siellä käy ompelemassakin, kun Hannalla on kova kiire, sanoi, että ihan samana päivänä kuin Mauri oli käynyt kosimassa, oli Valva ollut Hannan luona valittamassa surujansa. Hän näes puhuu kaikki asiansa Hannalle. Valva kun on vanhin tyttö ja jo aivan nuoresta on ollut sisariensa kasvattajana, ei voi pitää heitä niin kumppaneinaan, että uskoisi heille salaisuuksiaan. En minä ole tahtonut asiasta mitään puhua, mutta kun nyt tässä kuulin, että sen jo muutkin tietävät, niin eihän se haittaa, vaikka minäkin tuosta puhun. Nähkääs, se oli niin, että Salovaara oli kovasti häväissyt Mauria, kun hän, joka muka oli köyhä poika, tuli Valvaa kosimaan, ja siinä oli syntynyt sellaiset kiistat, että Mauri sanoi Salovaaran häväisseen hänen maineensa ja tiesi mitä Mauri vielä oli sanonut, mutta ukko oli niin suuttunut, että ajoi Maurin ulos, ja Valva oli sitte mennyt portille vielä isänsä puolesta Maurilta anteeksi pyytämään, ja tottapa sitte sopivat, koska noin hyvältä väli näyttää."

"Onkohan se oikein totta?"

"Kyllä, tästä puhui laveammin heidän oma palvelustyttönsäkin. Mutta enhän minä sentään näkemässä ollut, jos muut valehtelevat niin minäkin valehtelen."

"Ihmettelen minä vain sitä sopua. Eiköhän tuuli mahtane kääntyä; ehkäpä Salovaara vielä mielensä muuttaa."

"En usko, hän on luja ukko."

Miesten kesken tuumattiin, ketä lukkariksi valittaisiin niistä kolmesta, jotka vaalissa olivat olleet. Tuommoinen asia on aina vaikea päättää, sillä yhdellä on yksi etu, toisella toinen, ja kun ei miehiä sitte tunnekkaan, niin ihmeikkös on, että aiasta tuumata saa. Muutamat arvelivat, että Peltosen ääni oli

kaikkein paras, mutta toiset sanoivat että Mantellillakin oli moitteeton ääni ja sitä paitsi hyvä muoto. Peltosen silmissä oli kireä katse.

Tuomelan Mauri piti Siirosesta. Siironen oli Tuomelassa ollut yötä, joten Maurin oli tilaisuus tutustua mieheen, ja hän tuntui heveliltä puheissaan ja oikein kaikin puolin tasaiselta mieheltä.

Naiset olivat Maurin kanssa samaa mieltä ja vakuuttivat, että Siiroksen ääni oli vielä sulavampi kuin Peltosen, vaikka yhtä väkevä.

Rantalan emäntä katkaisi puheen, ehdottamalla, että mentäisiin vähän kävelemään, koska kaikki olivat istuneet ylen ahkerasti työssään. "Metsäpolku rantaan päin on viileä ja kaunis, menkää nyt vähän virkistämään itseänne, nuoret."

Melkein koko seura läksi nyt kävelemään metsäpolkua rantaan päin, mutta Valva sanoi: "Kyllä minä jään tänne tädin kumppaniksi."

"Älä minun tähteni jää, mene sinä vain muitten nuorten joukkoon."

"Ei minua haluta", sanoi Valva.

Toiset läksivät kaikin, jättäen emännän ja Valvan kahden kesken.

"Kuules Valva, onko totta, mitä puhutaan", kysyi emäntä, kun toiset olivat menneet. "Sanovat että Salovaara on pakottanut sinua antamaan rukkaset Maurille?"

Tälle vanhemmalle ystävällensä ei Valva saattanut puhua toisin kuin asian laita oli. Hän siis kertoi kaikki niin kuin tosi oli.

"Kyllä arvasin, että tähän oli pantu siivet ja sapatat lisää. Hyvä että sain kuulla asian oikean laidan. Älä toki liikaa sure, kyllä isäsi *tavallaan* tarkoitti parastasi. Itsekkäisyytemme tekee meitä usein sokeiksi, ja niin on se ukonkin tehnyt tällä kertaa. Luota kuitenkin siihen, että taivaallinen ystäväsi tämänkin voi parhaaksesi kääntää."

Valvan silmistä vieri muutama kyynel ja hän vastasi:

"Sanotaanhan, että vuosien kuluessa pahimmatkin haavat arpeen menevät, mutta mahdottomalta se minusta tuntuu. Olen mieleltäni parissa viikossa käynyt niin välinpitämättömäksi kaikesta, etten tunne itseäni."

"Sinulla on paljon työtä kodissasi, ja työ sekä Jumalan sanan tutkiminen antaa parahiten lohdutusta."

Seura, joka oli ollut kävelemässä, palasi nyt ja siten emännän ja Valvan keskustelu loppui.

Ompelua jatkettiin vielä vähän aikaa, mutta ilta rupesi käymään kosteaksi, joten seuraa kutsuttiin sisälle teetä juomaan, ja sitte koottiin ompelukset kokoon ja kukin läksi kotia eri haarallensa.

IV.

Kolme vuotta oli kulunut siitä, kuin Rautalan ompeluseurassa viimeksi tapasimme tuttavamme. Tuomelan tyttäret ovat jo molemmat joutuneet naimisiin, vaikka Salovaara oli ennustanut, ettei heistä kukaan huolisi, kun olivat köyhiä. Salovaarassa sitä vastoin on kaikki entisellään. Sulhaset saavat palata takaisin. Päästä pinokin aljetaan, ja Valvaa kaikki mielivät, mutta turhaan. Mäkipään torpan muija ennusti, että: "vanhapiika siitä Valvastakin pian tulee, kun siinä sulhasia suotta kiusaa. — Maasta ei oteta eikä taivaasta anneta, niin tulee kun tuleekin, vanhapiika."

Mutta Valva ei heidän puheestaan huolinut, jos niitä joskus sattui hänen kuuluviinsa. Hän oli rakkaudellensa uskollinen ja se häntä esti miehelään menemästä.

Mauri oli myöskin vielä nuorimies, mutta hän kuitenkin tuumi, että hänen ehkä täytyisi lähteä naimaan, sillä äiti valitti vanhuuttaan ja sanoi, ettei hän enään mitenkään jaksanut talon toimia hoitaa.

Tuomelassa oli elukoilla yleensä kuiva laidun, ja keskikesällä, kun oli kuuma, kuivuiivat lammikot niin, että lehmillä täytyi illoin antaa juomaa, kun metsästä kotia palasivat. Mutta eräänä pyhänä, Elokuun alkupuolella, kun Mauri oli lähtenyt kävelylle maitansa katselemaan, olivat palvelustyötöt hätimiten

lypsäneet lehmät, mutta jättäneet ne juottamatta, ja lähteneet kylään tanssiaisiin. Karja ammui tarhassa ja nuuski kuivia ruuhiaan. Vanha emäntä oudoksui tuota ammuntaa ja läksi katsomaan, mikä elukoita vaivasi. Hän tarkasteli ruuhia ja havaitsi niiden olevan ihan kuivia.

"Mitä äiti täällä tyystii?" kysyi Mauri, joka lukkari Pirosen seurassa palasi kävelymatkaltaan.

"No hyvä, että tulit. — Hyvää iltaa kanttori! — Täytyyhän tässä tyystiä ja tarkastella, kun ei ole muitakaan tyystiöitä. — Lehmät ammuvat janoissaan, kun tytönräppänät ovat tanssiin pötkineet ja jättäneet lehmät juottamatta. Ruuhet ovat ihan kuivana, niissä ei tänä iltana ole veden tilkkaa ollut. Saisit sinäkin vain emännän taloon toimittaa."

"Tuo on se vanha veisu, jota äiti aina veisaa minulle, kun hätäntyy. Menkää nyt, äiti hyvä, Siirosen kanssa tupaan, kyllä minä lehmistä huolen pidän."

Emäntä läksi vieraansa parissa, ja Mauri jäi itse lehmiä juottamaan.

"Istukaa, kanttori hyvä", kehotti emäntä. "On niin vastus, kun ei se poika lähde naimaan. Ei noista nuorista palkollisista ole muuta kuin harmia vain, kun ei oikeata emäntää ole."

"No onhan emäntä itse täällä vielä käskiänä."

"Mitä minusta; olen jo kuten lahonnut kanto. Kun olemme jo antaneet talomme pois ja olemme, niin sanoakseni, talon takana, niin eivät he enään minun sanastani välitä, ja kyllä he minun silmäni piankin pettävät, enkä minä enään mitään jaksa. Mutta Mauri vain riippuu tuossa nuoruuden rakkaudessaan, josta ei kuitenkaan ikänä mitään tule."

Mauri astui sisälle.

"Nyt olen juottanut kaikki lehmät, ja äiti saa olla niistä huoleti."

"No, se hyvä. Tässä juuri olen kanttorille puhunut, että kyllä sinun vain täytyy toimittaa emäntä taloon."

"Mistäpä sen emännän tässä nyt otan. Olenhan sitäkin jo koettanut saada, mutta eipä onni ole suotuista ollut."

"Hyvänen aika, ei suinkaan maailma niin tyhjä tytöistä ole, ettei sinuakin varten joku ole luotu. Kyllä vain niitä on. Kanttori, ettekö te tunne siellä teidän pitäjässä sopivaa kelvollista tyttöä, joka meidän Maurille sopisi?"

"Jahka minä tuumaan —"

"Suotta se vaiva on."

"Ei maar, kuules, on siellä todellakin Ruoholan talossa kaksi tyttöä. Se on varakas talo ja tyttäret tekevät ankarasti työtä. Miina on valkoverinen ja vähän häiläkkämäinen, mutta Reeta on tasaista luontoa ja ahkera. Hän on tummanverinen ja paremmin herrassäättyistä muotoa. Pitkä ja sorja, kauniit silmät, käynti melkein sama kuin Salovaaran Valvan. Ei talo ole aivan suuri, mutta se on lihava, ja Ruoholalla on hyvästi rahaa lainassa. Se tosiaankin sopisi. Reeta on hyvänluontoinen tyttö."

"No mutta kanttori rupeaa nyt oikein toden teolla puhemieheksi."

"Minun täytyykin pian lähteä K-veden pitäjään. Siellä on vähän saatavia minulla vielä muutamien paikoin, ja sen vuoksi sinne on meneminen. Tule, Mauri, mukaani, saatathan sitte katsoa tyttöä, jotta tiedät, voitko häneen mieltä."

"Sama se, vaikka näkemättänikin rupeaisit puhemieheksi. Minä tarvitsen emäntää ja hän pääsee emännäksi."

"No, älä noin katkerasti puhu", sanoi lukkari, "kukapa sinua sellaiseen naimiseen kehottaisi. Täytyyhän sinun ne nähdä, kentiesi sinä enemmän pitäisit Miinasta —"

"En minä pitäisi heistä enkä muista."

"Mene edes kerran katsomaan", ehdotti äiti. "Paras vain, että lähdet, vaikka et heistä huolisikaan. Tulet täällä kotinurkissa ihan alakuloiseksi."

Seuraavana päivänä tuli lukkari Tuomelaan ja Maurin rautio asetettiin uusien kääsien eteen. Muori siunasi poikansa matkalle ja toivotti onnea. Sitte miehet lähtivät.

Vähän ennen auringonlaskua he lähenivät Ruoholaa, johon isosta maantiestä poikkesi tie vähän

sivulle päin.

"Katsoppas näitä maita", sanoi Siironen, "nämät ovat kaikki Ruoholaan kuuluvia. Niistä huomaa heti, että talossa työtä tehdään, muuten ei kaikki olisi noin hyvässä kunnossa."

"Olisivathan maat hyvät, mutta kun on tyttökin vielä kaupanpäälliseksi. En minä sitä paitsi näitä maita saisikkaan, emännän minä vain saisin ja sitäpä en haluaisi."

"Niin, mutta näes, kun saat toimekkaan emännän ja vielä kolmekymmentä tuhatta kohta kouraasi."

"Tokkohan?"

"Saat varmaan."

"Mutta ellei huolikkaan minusta —"

"Kaikki tytöthän sinusta huolivat, vanhat ukot sinulle vaan rukkasia antavat."

Jo nyt oltiin punaiseksi maalatun Ruoholan talon kohdalla, joka valkoisine nurkkineen paistoi puitten välistä oikein somalta.

Mauri sitoi hevosensa; hänestä tuntui ikään kuin raskas taakka olisi pantu hänen kannettavakseen, kun hän astui ylös portaita. Mutta samassa hänen mieleensä johtuivat kaikki harmit, joita hänen täytyi emännän puutteessa kärsiä, ja hän astui taas tyytyväisemmällä mielellä lukkarin jäljessä tupaan.

Tuvan perässä oli kaksi kammaria, toinen oli vierashuone ja toinen tyttären kammari, ja siinä istui talon nuorempi tytär kangasta kutoen. Vierashuoneen akkunat olivat pihaan päin, mutta tyttöjen kammarin olivat puutarhan puolella, joten Reetan ei sopinut nähdä vieraita, kun pihaan ajoivat. Kammarin ovi oli auki ja tyttö kutoi, että jyskyi. Röijynsä hihat oli hän käärintä kyynänpäänsä taakse, jotta sukulan viskaaminen paremmin sujuisi. Hänen tummat, uhkeat hiuksensa olivat mustan nuolen ympäri kiedottuina, ja ahkera työ oli tuottanut punaa hänen poskiinsa.

Näin Mauri hänen näki astuessaan tuvan ovesta sisälle.

"Terveeksi! Kas vain, miten vikkellästi sukkula täällä lentää", virkkoi lukkari.

Reeta kiirehti kangaspuista pois, veti hihansa alas ja sivalsi äkkiä kädellään vähän tomunhöytyjä röijystään, sekä tuli sitte tervehtimään vieraita.

"Tämä matkakumppanini tässä on meidän pitäjään Tuomelan talon nuori isäntä. Minulla oli tänne pitäjälle vielä vähän asioita ja pyysin Tuomelaa mukaani matkakumppanikseni; hän näet on meidän pitäjässä ensimmäisiä ja parhaita ystäviäni ja toivon, että täällä molemmat saamme kortteerin."

"Kyllä tietysti! Tehkää hyvin ja käykää istumaan. Isä on ulkona, mutta minä juoksen hänelle sanaa viemään."

"Ei ole tarpeellista, kai hän jo muutenkin pian tulee. Kello jo näkyy olevan puoli kahdeksan."

"Kyllä minä sentään lähden, ei hän ole kaukana."

Reeta meni ja lukkari kuiskasi Maurille:

"Noh, miltä näyttää tyttö?"

"En minä häntä niin tarkoin katsellut", vastasi Mauri hymyillen.

Hetken perästä tuli emäntä sisälle. Hän oli lihavanlätä nainen ja näytti hyvin voivalta, kuten äidit usein ovat silloin, kun lapsiparvensa ovat saaneet kasvatettua siihen ikään, että voivat olla apuna kodissa, jossa äidin yksin ennen täytyi toimeen tulla.

Tervetuliaiset lausuttuaan sanoi emäntä: "Mitä teidän pitäjistä kuuluu? Kuinka kanttori on uudessa paikassa viihtynyt?"

"Aivan hyvin, kyllä olen hyvin tullut toimeen sekä ihmisten kanssa että tulojeni puolesta."

"Ovatko hekin sieltä teidän pitäjästänne, tämä vieras?" kysyi emäntä, osottaen pään nyökähdyksellä Mauria.

"Kah, en muistanut ilmoittaakaan, että tämä Tuomelan isäntä, joka on matkakumppaninani, on meidän pitäjän nuoria talonmiehiä —"

Ruoholan isäntä ja Reeta astuivat samassa sisälle ja nyt syntyi lukkarin ja isännän välillä oikein iloinen tervehdys ja sitte lukkari esitti Maurin, ilmoittaen, että hän oli pitäjän talonomistajista miltei paras nuori mies, ja sitte lisäsi hän vielä: "Minä sain hänen matkakumppanikseni — nähkääs, onhan aivan tarpeellista, että nuori mies saa vähän katsella muitakin ihmisiä eikä ainoastaan niitä, jotka kotinurkissa kasvavat."

"No niin, terve tultuanne vain. Onko tuo rautio isännän vai kanttorin?"

"Tuomelan on, en minä enään tarvitse sulhas-hepoa."

"No kanttori nyt aina on kekseliäs. Pannaan se talliin, taikka, ehk'ei se ole aituri?"

"Ei, ei sillä mitään pahoja tapoja ole. Kyllä se sen puolesta saattaa ulkonakin olla."

"Paras on, ettei pannakkaan talliin karpästen kanssa taistelemaan."

Reeta, meneppä viemään se niittyhakaan."

"Ei suinkaan", sanoi Mauri, "kyllä sen itsekin vien, kun vain näytätte missä päin haka on."

"Kyllä Reeta on monta monituista kertaa hevoset hakaan vienyt, kai hän sen nytkin tekee."

"Tokkohan uskallan käydä käsiksi vieraan hevoseen?"

"Näkyyhän sillä olevan siinä apetta, saattaisi se olla siksi, kuin miehet tulevat ruoalle, mutta kärke Miinaa menemään, hän kyllä ottaa oikein miehen tavalla kiinni; hän ei pelkää ensinkään."

Reeta meni ulos ja hetken perästä näkyi pihassa pitkävartaloisen, pulska tyttö, joka tottunein käsin päästi riimunvarren irti pihan aitauksesta, talutti hevosen tikapuitten eteen, nousi parin askeleen tikapuulle ja hyppäsi hevosen selkään sekä ajoi hyvää vauhtia pois niittyhakaan.

Miehet katsoivat akkunasta ja Mauri aikoi mennä auttamaan, mutta jäi siihen ensin ihmettelemään, ja sitte kuin ennätti ulos, oli Miina jo lähtemässä, niin että Mauri vain näki, miten miehekkäästi hän istui hevosen selässä.

Mauri palasi takaisin tupaan. Emäntä ja Reeta menivät illallista pöytään asettamaan, ja samassa jo näkyivät talon rengit tulevan työstä kotia. Isäntä läksi toimittamaan kääsit suojaan ja niin jäivät Mauri ja lukkari kahden tupaan.

"No mitä tuumaat? Eivätkö näytä reippailta tytöiltä?"

"En minä vain tuosta husaarista huolisi, joka hakaan hevoseni vei, vaikka hän kullasta kiittäisi."

"Ohoh! No entä toisesta sitten?"

"Hän minua enemmän miellyttää. Jos minun täytyy joku ottaa, niin — miksikä en häntä ottaisi yhtä hyvin kuin jotakuta muuta."

"Katsele nyt tänään ja puhutaan huomenna asiat puhtaaksi. Isännän sopii sitte tulla Tuomelaan taloa katsomaan."

"Kiirettä pidätkin, — mutta eihän se juuri vitkastelemisestakaan parane."

Isäntä tuli sisälle ja sanoi: "Olen jo pannut kääsit suojaan. Pistetään tässä nyt tupakkaa illallista odottaessamme."

Lukkari ja Mauri sytyttivät piippunsa ja istuivat sitte savuja vetelemään.

"Onko Tuomelan isännällä talo hallussaan jo?" kysyi Ruohola.

"On. Isäni ja äitini ovat vanhoja, joten eivät enään tahdo talon ohjissa olla, vaan tekivät minulle talonkirjat."

"Sitä paitsi tämä osti ali-Tuomelan vielä lisäksi, joten hänellä nyt on koko talo hallussaan."

"Hm, vai niin. Poikamiehenä vielä ollaan?"

"Niin. Ei ole ollut kiirettä naimaan, kun ei ole paljo ikääkään vielä."

"Onko paljokin teitä sisaruksia?"

"Kolme meitä on. Minä ja kaksi sisarta."

"Niin, mutta sisaret ovat molemmat naimisissa", selitti lukkari.

"No tämä on sitte yksin kotona hallinnossa?"

"On ihan", vastasi lukkari taas. "Sepä se juuri vaikeuttaa isännän toimia, kun ei ole kumppania; emäntää tarvittaisiin."

Ruoholan emäntä tuli illalliselle käskemään, ja tätä kutsumusta meidän matkustajamme halusta noudattivat. Selitykset talon oloista saivat jäädä toiseksi päiväksi.

Illalla, kun työt maata panivat, sanoi Reeta sisarelleen: "Miina, mitä meidän nuoresta vieraastamme pidät?"

"En minä tiedä hänestä mitään, enemmän pidän hänen hevosestaan."

"Hyi, kuinka tuhmasti puhut!"

"No totta se on. Hänen rautionsa on kaunis ja juoksee niin tasaisesti, että selässäkin istuin kuin tuolissa vain. Jos tuo rautio olisi minun hevoseni, niin en maar minä sitä Tuomelaan vaihettaisi."

"Älä hulluttele, puhu nyt säällisesti."

"Mitäpä kysyt, kun et vastaukseen tyydy."

"Minun mielestäni hän on erinomaisen kaunis, ja muodossaan on jotakin niin kelvollista, vakavaa, melkeinpä vähän surumielistä. Mutta ihmeekös se on, kun ihan yksin on täytynyt olla sekä isäntänä että emäntänä."

"Elävähän vanhemmat vielä."

"Niin, mutta he eivät enään kuulu jaksavan talontoimia hoitaa."

"Oikeinhan taidat olla mieltynyt nuoreen isäntään."

"Niin, kun minä miehen otan, niin sellaisen sen oleman pitää."

"No uneksi sitten Tuomelasta, minä panen maata enkä uneksi mitään."

Seuraavana päivänä käytiin talon maita katselemassa, ja kun jälleen oli kotiin tultu, tarjosi Reeta kahvia. Mauri uskalsi nyt ensi kerran oikein katsahtaa tyttöä silmiin. Reeta punastui ja näytti niin suloiselta, että Maurikin tunsu jonkunlaista lämpöä, joka ei suorastaan kahvista syntynyt.

Kun Reeta oli poistunut, kysyi lukkari hiljaa Maurilta, rupeisiko hän jo puhumaan, ja Mauri suostui.

"Niin, tuota noin", alkoi lukkari. "Eikö sopisi, että teidän tämä nuorin tyttärenne tulisi Tuomelaan emännäksi? Tämä nuori isäntä on, niin, hän on, suoraan sanoen, mieltynyt Reetaan — ja hyvään taloon tyttö pääsisi."

"Onko sellaiset tuumat isännällä?"

"Kyllä", vastasi Mauri melkein alakuloisesti.

"Saattaahan asiaa sitte ajatella. Onko montakin nautaa talossa!"

"Kaksitoista lypsävää ja sitte vielä nuorta karjaa. Laidun on vähän kuivanlainen, mutta maata on viljalti, jota aion muokata heinämaaksi. Vanhat ovat antaneet kaiken olla vanhoillaan, mutta vähitellen täytyy parannuksia tehdä, sen mukaan kuin varat riittävät."

"Oikein, siitä minä pidän, tuosta puheesta: sen mukaan kuin varat riittävät. Niin juuri sitä tehtävän pitää." Sitten täytyi Maurin vielä tehdä selkoa kylvöstä ja Ruohola puolestaan ilmoitti, että hänen tyttärensä molemmat saisivat 30,000 myötäjaisiksi.

Kun Reeta toi toisen kupin kahvia, sanoi hänen isänsä: "Kuules Reeta, tämä isäntä tässä pyytää sinua Tuomelaan emännäksi, mitä sinä asiasta ajattelet? Minun täytyy itse lähteä talonkatsojaisiin jo ehkä tulevalla viikolla, jos sinä suostut hänen pyyntöönsä". Lukkarin ja Maurin puoleen kääntyen lisäsi hän: "Olen sitä mieltä, että lasten tulee saada itse tällaisissa asioissa päättää, jos suhteet muuten ovat mieleni mukaiset. Minä en heitä pakoita naimisiin."

"Sopiihan asiaa tuumata", virkkoi Reeta, jonka sydän oikein riemuitsi. Hän ei niin oitis tahtonut suostuvaa vastausta antaa.

Kun nyt asiat näin oli hyvään alkuun saatu, päättivät lukkari ja Mauri lähteä pois.

Hyvästijättäissään sanoi Reeta: "Kai maar isä sitte tulevalla viikolla tulee talonkatsojaisiin."

"Kiitos", sanoi Mauri, ja loi tyttöön lempeän katseen.

Puhemies ja sulhaspoika astuivat kääseihin ja läksivät ajamaan kotia päin.

V.

Tuomelan vanhukset olivat erittäin tyytyväisiä Maurin matkaan, mutta Mauri itse ei ollut oikein hyvillä mielin, eli hän ei tyytynyt itseensä. Hänen omatuntonsa ei ollut oikein rauhallinen. "Mitä sanoisi Valva", ajatteli hän, "kun tämän tietäisi. — Mutta entäpä, hän on antanut rukkaset, pitäisikö minun sen vuoksi olla naimatta, emännättä? — Mutta mitä sanoisi Reeta, jos tietäisi, etten vielääkään ole Valvaa unhottanut? — että vain täytymyksestä menen naimisiin? — Niin, täytymyksestä sen teen. Vaan kentiesi — kentiesi voin vähitellen unhottaa — kentiesi voisinkin vastedes pitää Reetasta —?"

Tuomelan vanha emäntä tuli huoneeseen.

"Kuules, Mauri, minä päivänä ne tulevat sieltä Ruoholasta talonkatsojaisiin?"

"En tiedä, tulevalla viikolla vain lupasivat tulla."

Suntion Maiju kurkisti ovesta sisälle.

"Hyvää päivää, Maiju, käy tupaan."

"Päivää, luulin täällä vieraita olevan."

"Ei, Maurin kanssa tässä vaan juttelimme. Mitäs Maijulle kuuluu?"

"Kiitoksia kysymästänne, ei mitään erinomaista. Olen matkalla Salovaaraan. Tytöt ovat aina kutsuneet minua sinne, mutta ei ole tullut mentyä, kun on sitä kiirettäkin kestänyt, vaan päätin, että kerran täytyy ottaa joutu kiireestäkin, ja lähdin matkalle. Kuumassa tässä rupesi niin janottamaan, että päätin poiketa vähän juomaan, kun muutenkin oikaisen tästä metsäpolkua pitkin."

"On tässä kaljaakin tuopissa, kyllä se on juuri kellarista tuotua, mutta näin kuumilla se on ehkä liikaa päässyt happanemaan."

"Kiitos, kyllä se vain oli hyvää; olikin niin kovin jano. Hyvästi."

Maiju meni. Tuomelan palkolliset olivat kertoneet, että isäntä lukkarin parissa oli lähtenyt naimatmatkalle, ja Maiju päätti mennä Salovaaraan uutisia viemään, mutta poikkesi, kuten näimme, Tuomelaan juomaan. Silloin sattui hän juuri kuulemaan, kun emäntä kysyi, minä päivänä Ruoholasta tullaan talonkatsojaisiin.

Maiju kulki metsätietä pitkin oikein rivakkaasti ja tuumi vain, mitä Valva sanoisi — hän, joka Maurin tähden kaikki sulhaset hylkäsi. Matkaa kesti yksin kulkea, joutui siinä tuumata jos jotakin. Neljä virstaa pitkä se metsätiekin oli, vaikka paljon oikaisi. Maantietä pitkin olisi kestänyt kulkea paljon enemmän. Mutta olihan hauska olla ensimmäisenä uutisten tuojana. — "Eiköhän Valvakin nyt miestä ota, kun ei Mauria enään toivoa voi —" ajatteli Maiju itsekseen. Hän kulki yhä kiireemmin ja pyyhkieli otsaansa hiestä, mutta jopa hän nyt ennättikin perille.

Maiju astui tupaan, jossa tytöt par'aikaa kaikin olivat. Valva leikkeli kankaasta lakanoita, joita Maila ja Kerttu ompelivat.

"Päivää, täälläpä ollaan ahkerassa työssä!"

"Terve tultuasi! Onhan tässä työt leveillään. Kiiruhdamme ompelemaan lakanoita valmiiksi, kun pian ruvetaan pyykille."

"No sittehän tulit hyvään aikaan; minäkin rupean tässä talkooseen osaa ottamaan."

"Kiitos vain. Mutta mitä sinä nyt rupeaisit ompelemaan, kun juuri vierailemaan tulit."

"Sehän on hauskaa vain, anna tänne yksi lakana, niin rupean ylenluomaan."

"No tuossa on sitten. Onhan teillä nyt kaikilla tarpeeksi työtä, minä menen suun-avausta toimittamaan."

"Laita meille hyvää kahvia", maukui Maila.

"Ei, paista lättöjä", kehotti Kerttu.

"Ei toinen hyvä toista pahenna", vastasi Valva, ja läksi toimeen.

Valvan mentyä kysyi Maila Maijulta:

"Mitä teidän puolelta kuuluu?"

"Ei juuri erinomaisempaa. Jaa niin, ehkä sentään jotakin, ellei se jo ole vanha uutinen — Tuomelan Mauri on käynyt naimaretkellä."

"Mitäs sanot! Emme ollenkaan ole kuulleet. Missä hän on käynyt?"

"Lukkarin kanssa hän oli lähtenyt, ja olivat yötäkin olleet matkalla. Piiat sitä ensin kertoivat, vaan eivät tietäneet, missä asti Mauri oli ollut; mutta kyllä minä sen nyt jo varmalta taholta olen kuullut, että hän on käynyt K-veden pitäjässä Ruoholan talossa, josta isäntä tulevalla viikolla tulee talonkatsojaisiin. Nähkääs, se on sieltä, josta lukkarikin tänne tuli, samasta pitäjästä."

"Vai niin, vai aikoo Mauri nyt naimisiin mennä."

Valva tuli sisälle; tytöt olivat hetken ääneti, tuntui siltä, kun ei kukaan olisi ensiksi tahtonut ruveta tuota uutista kertomaan. Valva teki sijaa kahvitarjottimelle ja laski sen pöydälle sekä käski tyttöjä ottamaan, mitä tarjolla oli.

"Neulotte niin ahkeraan, että ette joudu puhumaankaan", sanoi Valva.

"Tässä juuri lakkasimme puhumasta", virkkoi Maiju.

"Niin, Maiju kertoi meille uutisia."

"Semmoisia uutisia", sanoi Kerttu, "että meidän on toivo päästä häihinkin."

"Vai niin, kenenkä häihin?"

"Tuomelan Maurin. Hän kuuluu käyneen naimaretkellä."

Valva kävi ensin punaiseksi, vaan pian katosi puna ja hän muuttui aivan kalpeaksi, mutta vastasi kuitenkin aivan tyynesti, ikään kuin asia ei ensinkään olisi häntä koskenut:

"Kylläpä Maurin jo oli aikakin lähteä naimaan, eivät vanhukset siellä enään jaksa toimia."

Kun asia nyt kerran oli puheeksi otettu, rupesi Kerttu jälleen kyselemään, joko Maiju tiesi, koska häitä vietettäisiin.

"Kun nyt ensin kuulutetaankin", sanoi Maila, "kysy ensin, koska kihlajaisia vietetään."

Voi miten tämä puhe vaivasi Valvaa, mutta hän koetti toki olla sitä näyttämättä. Hän ompeli oikein kuumeentapaisesti. Illan tultua, kun kahvi oli juotu ja lätyt syöty ja Maiju rupesi hankkimaan pois, tuntui Valvasta ikään kuin hän jostakin kidutuksesta olisi päässyt. Hän läksi vähän matkaa Maijua saattamaan ja palasi nyt yksin verkalleen kotia päin. Hän kulki vähän matkaa metsätietä, kunnes Salojärvi näkyi. Siinä poikkiesi polku rannalle ja Valva seurasi polkua. Salojärven laineet loiskivat hiljaa, surullisesti rantaa kohden. Valvan mielestä ne itkivät, ja hänkin purskahti itkuun. Hän itki katkerasti, hillitsemättömästi, kunnes kyöneleet olivat huojentaneet hänen rintansa ahdistusta. Olihan Maurin oikeus rakastaa toista, mutta sentään, hän ei olisi uskonut, että Mauri olisi voinut unhottaa. Olisiko hän unhottanut? — Oli kuinka hyvään, toisen oma hän kuitenkin oli. Valva ei enään saattanut häntä muistella, hän ei enään vapaasti saanut ajatella Mauria maata pannessaan, kunnes nukkui hänestä uneksimaan. Sitä oli hän tähän asti saanut tehdä, nyt ei ollut oikeutta siihenkään —

Kesä oli loppupuolella, laulurastas oli lakannut raksuttamasta, yksinäisen pikkulinnun ääni kuului kuusikosta, se kuului niin surullisen yksinäiseltä — kevättä se varmaankin kaipasi, koko luonto tuntui niin kaipaavalta — — —

"Oi, miten tyhjältä kaikki tuntui! Nyt on siis kaikki auttamattomasti lopussa Maurin ja minun välillä", huokasi Valva. "Miksi riistettiin minulta kaikki? — 'Taivaallinen ystäväsi voi tämänkin parhaaksesi

kääntää", sanoi Rantalan emäntä. — Tuleehan uskoa niin."

Valva läksi hiljaiseen kulkemaan kotia.

Kerttu siellä vielä iloitsi häistä, jotka tulossa olivat, mutta Valva käski häntä toimittamaan illallista pöytään.

"Päättäni kivistää, minä en jaksa syödä ollenkaan tänä iltana", sanoi Valva, "vaan menen kammariini."

Tultuaan ylikammariin, kohensi hän ensiksi makuuvuoteet kuntoon ja istui sitte raamattua lukemaan. Hän luki Psaltarista 23 psalmin: Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu...

Ja vaikka minä vaeltaisin pimiässä laaksossa, en minä pelkäisi mitään pahuutta, ettäs olet kanssani: sinun vitsas ja sauvas minun tukevat.

"Niin, Herra, tule olemaan minun kanssani, Herra, ole minun väkevyyteni!"

Näin rukoili Valva ja rupesi sitte hankkimaan levolle.

Vähän ajan kuluttua tulivat sisaret iloisesti juosten ylikammariin, mutta kun Valva jo oli levolla, riisuvat he hiljaa yltään ja panivat maata.

Hetken perästä olivat he kaikin unessa. Valvakin nukkui levollisesti; hän oli tullut lohdutetuksi.

VI.

Talonkatsojaiset ja kihlajaiset olivat Tuomelassa tapahtuneet säännöllisessä järjestyksessä, ja niitä seurasi sitten seuraavana vuotena Juhannuksen aikaan kaksipuoliset häät. Ensin niitä vietettiin morsiamen kodissa ja seuraavana päivänä myöhäisten aamiaisten jälkeen vietiin morsian täydessä morsiuishankinnassaan suuren saattojoukon seuraamana uuteen kotiinsa. Sinne oli kutsuttu Tuomelaisten tuttaviamia. Salovaarastakin olivat kaikki muut, paitsi Valva; jonkun täytyi olla kotonakin.

Nyt oltiin syyskuun alussa. Nuori Reeta emäntä oli jo aivan tutustunut talonsa toimiin. Ja hauskaasti toimi kävi Maurin ja hänen yhteisessä talossa. Reeta oli niin ihastunut Mauriinsa. Kaunis ja kelpo mies hän olikin. Vähän enemmän hän olisi saanut näyttää rakkauttaan, mutta kullakin on omat tapansa, ja Maurin tunteet olivat kyllä lämpimät, arveli Reeta. Lukkarikin oli sanonut, että Mauri oli sellainen, että olisi tyttöjä saanut vaikka joka sormelle; mutta kaikista oli hän valinnut juuri Reetan, — ei siis epäilemistäkään, ettei hän ollut rakastunut. Ja nuori emäntä hyöri kyökissä patojensa luona ja maitokammarissa maitoa mittaamassa ja kermomassa. Voita hän kirnusi ja osasi asettaa sitä lautaselle niin kauniisti, että Maurikin vähän naurahti, sanoen: "Joko nyt voikin rupeaa ruusuja kukkimaan —."

Riihellekin Reeta olisi tahtonut mennä, mutta Mauri ei antanut. "Olet liika hento riihen tomuja nielasemaan, kyllä tässä talossa on emännällä tarpeeksi työtä muutenkin."

Reeta katsoi kauniilla katseella mieheensä. Hän oli niin erittäin kiitollinen noista sanoista, ei siitä syystä, että hän riihityötä olisi pelännyt, vaan sen vuoksi, että Maurin sanat osottivat rakkautta; tahtoipa hän varjella hentoa vaimoansa riihen tomusta.

Nuori emäntä oli kuten valtaansa päässyt kevät-puronen, joka rientäen eteenpäin kostuttaa äyräitänsä, saattaen ne rehevää kasvullisuutta kantamaan. Joka paikassa, missä hän liikkui, näkyi hänen kätensä järjestäviä jälkiä. Ja tämä toimi oli niin hauskaa, hänen lempensä miestänsä kohtaan teki kaikki niin kevyeksi. Eiköhän rakkauden voima, joka on niin suuri, vihdoinkin olisi syyttänyt vastarakkautta Maurinkin sydämessä? — Varmaankin! —

Mutta ihmis-onni on kuin heikko viljankorsi, jos se kokonaan riippuu jostakin maallisesta olennoista. Vähimmätkin myrskyt sen kaatavat —.

Eräänä päivänä oli Mauri käynyt kirkolla kunnan kokouksessa ja tavannut siellä Rantalan sekä Salovaaran Jaakon, ja Jaakko oli silloin kutsunut Rantalaa ja Mauria tulemaan emäntineen heille.

Mauri kertoi Reetalle asiasta, ja sanoi: "Kai sinne mennään, vai mitä arvelet?"

"Tietysti, onhan hyvin hauska tutustua naapureihimme."

"No ei heitä juuri naapureiksi saata sanoa, onhan sinne lähes penikulma ajettavana."

"Niinkö pitkä matka? Sution Maiju sanoi sinne olevan noin neljä virstaa oikotietä metsän läpi. Sanoipa vielä, että sinä sisariesi seurassa usein kävelit sitä tietä Salovaaraan."

"Niin, kyllä kävimmekin, mutta kukapa sen tien niin mitannut on — Majuko? Hänen silmänsä ei ainakaan ole juuri luotettavaa laatua. Mutta siellä on märkää tähän aikaan. Lähdetään hevosella vain."

"Onhan se hauskaakin ajella rautiolla taas, en olekkaan pitkään aikaan saanut sillä ajella. Miina varmaankin nyt tahtois olla minun sijassani, kun Salovaaraan lähdetään. Hän oli niin kovin ihastunut rautioon. Hullutteli, kun minä oitis sinuun mielistyin, ja sanoi: "enemmän minä hänen rautiostaan pidän."

Mauri istui miettiväisenä. Hän olisi halusta tahtonut sanoa Reetalle, että hän ennen oli pitänyt Valvasta, ennen — niin, olihan se toista nyt kuin ennen — mutta mikä häntä esti? Hän oli monta kertaa aikonut sen tehdä, mutta ei rohjennut milloinkaan. Hän pelkäsi vaistomaisesti, että jotakin särkyisi, murtuisi, jos hän nyt näin perästä päin puhuisi. Hän oli vaiti, mutta kuitenkin se olisi ollut parempi, että hän olisi kaikki puhunut. Sillä olisi hän jo osottanut, että vaimo nyt oli hänen lähin ystävänsä.

Iltapäivällä lähdettiin, ja nuori emäntä oli iloinen ja sievä. Mauri vei oikein tyytyväisenä hänet näytteille.

Salovaarassa heitä otettiin kohteliaasti vastaan. Valva oli muitten muassa portailla vastaan ottamassa. Hän ei ollut vielä ennen tavannut Tuomelan nuorta emäntää.

Vieraat vietiin sisälle ja Mauri katosi pian ukko Salovaaran huoneeseen. Hän oli ensi kerran häittänsä jälkeen Valvan seurassa, ja tämä tuntui hänestä rasittavalta. Jotakin kankeata oli ilmassa ensin, mutta sitten tuli Rantalan väki, ja kun he olivat jo tuttuja Reetan kanssa, päästiin pian oikein puheen alkuun.

Rantalan emäntä tuumi, että keli oli kovin huonoa; oli kulunut paljo aikaa tiellä.

"Meidän rautio ei joutanut loasta välittämään," sanoi Reeta, "se juoksi vain tavallista vauhtiaan. Kun pihaan pääsimme, niin minä oikein ihmettelin, että jo perillä olimme, sillä Mauri sanoi tänne olevan koko penikulman matkan."

"Ei sitä varsin penikulmaa tule," väitti Maila.

"Tulee hyvinkin," intti Jaakko. "Vähän tuolla puolen Tuomelan tienhaaraa on virstantolppa ja Tuomelasta ainakin on yhtä pitkä matka tienhaaraan kuin tolpasta."

"On niin," kuului vastaus moniaalta; ja kun tämä tärkeä kysymys oli selvitetty, alettiin toisia samanlaisia.

Sitte mentiin puutarhaan. Salovaarassa asui vanha entinen puutarhuri, ja hän hoiti huvikseen kukkasia, joten ne olivat erinomaisen hyvässä kunnossa ja helottivat mitä loistavimmissa värinvivahduksissa.

"No onhan täällä kukkia jos jonkinlaisia," sanoi Reeta. "Ja niin kauniita! Ei huomaa ensinkään, että kesä on loppunut. Kun vielä lisäksi näkee nuot oras-pellot, niin pikemmin luulisi kevään olevan. Minusta ainakin tuntuu aivan kuin olisi kevät." Valvan puoleen kääntyen, lisäsi hän: "Eikö olekkin hyvin kevätmäistä teidänkin mielestänne?"

Valva ei vastannut kysymykseen suorastaan, vaan sanoi: "Usein tapahtuu, että luonto kuvautuu eteemme sellaisena, kuin mielentilamme kulloinkin on."

Reeta ei oikein käsittänyt, mitä Valva tarkoitti, mutta hän ei joutanut tuollaista asiaa sen enempää ajattelemaan, sillä lehmät tulivat kotia metsästä ja ne nyt kokonaan anastivat Reetan huomion.

"Koreita, lihavia lehmiä täällä on! Onko niissä ulkomaanrotuisia?"

"Ei, ne ovat kaikki oman maan rotua, mutta hyvin ne antavat maitoa."

"Meillä ei myöskään ollut muuta kuin suomalaisia elikoita, mutta minä toin kodistani pari lehmää, ja kyllä ne hyvin erottuvat toisista. Käykää nyt pian meillä, niin saatte nähdä ne. Omenatkin meillä ovat juuri parhaallaan; täytyy tulla, ennenkuin loppuvat. Kylästä käyvät lakkaamatta niitä ostamassa; tuopittain vain vievät. Niin ne ovat menneet kaupaksi, etten enään tahtois myydäkkään, mutta paha on kieltääkkin, kun rukoilevat antamaan, eivätkä ilmaiseksi pyydäkkään."

Reeta ei aavistanut, miten hänen kertomuksensa rasitti Valvaa —. Noita omenapuita, joista Reeta puhui, oli Valva monesti katsellut Maurin kanssa, ja yhden, jossa oli erittäin hyviä, keltaisia omenoita,

oli Mauri nimittänyt Valvan puuksi. Nyt olivat ne kaikki *toisen* omat — hänellä ei ollut mitään niiden kanssa tekemistä — Reeta sai hänelle antaa niistä omenan tahi olla antamatta. Tämä tuntui hänestä katkeralta, ja hän kulki ääneti Reetan rinnalla.

"Ptruu, soh!" kuului ääni huutavan tallin luota.

"Hyvänen aika, Rantalan hevostahan jo valjastetaan. Minunkin täytyy mennä sisälle katsomaan, eikö meidän Maurikin jo aio lähteä."

Sisälle mentiin ja siellä tosiaankin Mauri jo oli jättänyt hyvästi.

"Kas, jopa aioit jättää minun tänne," sanoi Reeta nauraen.

Mauri ei vastannut mitään, vaan läksi, käteltyään Valvaa, ulos hevosensa luo, jonka Salovaaran renki ajoi pihaan. Reeta katsoi hänen jälkeensä. Mauri näytti niin kumman vakaalta, mutta se oli kaiketi sattumus, hän vain näytti siltä — mikäpä häntä täällä olisi surettanut —.

Reeta noikkasi vielä Salovaaran tytöille ja läksi. Rautio hyppeli vähän levottomana, mutta Mauri piteli sitä suupielistä, ja Reeta pääsi onnellisesti kääseihin. Mauri hyppäsi hänen viereensä ja sitte ajettiin kotia.

VII.

Oli lauantaipäivä. Reeta hyöri taas talouden toimissaan. Kyökissä hän kirnusi, että posket punottivat. Pian kerma voiksi muuttui, ja Reeta kokosi voin nulikkaan, jossa rupesi sitä sotkemaan pienellä, puukauhalla, siksi että joka piimän pisara oli pois herunut. Sitte hän sen suolasi ja pani kylmään maitokammariin. Hetken perästä hän sitä uudestaan rupesi sotkemmaan ja kaatoi pois sen veden, minkä suola oli irti saanut, ja nyt oli voi niin sitkeätä ja keltaista, ettei mitään värin lisäystä tarvinnut. Hän otti häikäisevän valkoiseksi huuhdotun pytyn ja kaatoi siihen vähän kylmää vettä, häilähytti pytyn sisustan marjaksi ja kaatoi jälleen veden pois sekä sotki sitten voinsa astiaan. Kun hän juuri oli saanut sen sotketuksi ja tasoitetuksi, tuli suntion Maiju sisälle.

"Päivää, Reeta, oletko kirnunnut?"

"Olen, tuleppas maistamaan voitani. On vasta leivottua uutisleipääkin. Mennään tupaan istumaan, niin maistetaan tämän vuotista viljaa. Se on mielestäni hyvin valkoista."

Reeta saattoi tupaan Maijun ja meni sitte leikkaamaan leivänpytkyjä, joita hän asetti sievään koppaseen. Sitte hän otti vasta kirnuamaansa voita lautaselle ja toi tarjottavansa tuvan pöydälle.

Siinä nyt rupesivat hyvällä ruokahalulla maistelemaan voileipiä, eikä kehumisia Maijun puolelta säästetty. Näin kotoisessa olossa, kun kahden kesken ollaan, tulee usein puhutuksi paljon, josta toiste ajatellaan: olisi se saanut olla puhumattakin.

Maiju kysyi, kuinka emäntä oli yleensä viihtynyt, ja mitä hän piti tuttavistaan, joita pitäjässä oli saanut.

Reeta sanoi viihtyvänsä oikein hyvin. "Rantalan emäntä ja isäntä ovat erinomaisen ystävällisiä ihmisiä. Vaikka ovat jo vanhanpuolisia, niin heidän seurassaan kuitenkin on erinomaisen hauskaa. — Ja eilen olimme Salovaarassa. Siellä vasta sopivia ihmisiä on. Kerttu on vielä vähän lapsekas, mutta Maila ja varsinkin Valva minua miellyttävät. Valva on erittäinkin tasainen ja vakava ja kaikin puolin taitava."

"Hm, on niin, kyllä hän on."

"Kumma, ettei hän jo ole naimisiin joutunut. Ei hän enään ole kovin nuori, täydet ihmiset ne jo molemmat ovat, sekä Maila että Valva."

"Vanhaksi piiaksi pian taitaa jäädä Valvakin. Kas se on niin, että maasta ei oteta ja taivaasta ei anneta."

"Kummallista, ei hän minusta ensinkään ylpeältä näytä."

"Mutta rukkasia kuuluu antavan vain lakkaamatta. En tiedä, kylläpä hän on hauska ja kelvollinen, mutta en minä hänessä mitään erinomaista näe. On niitä muitakin talontyttäriä kelvollisia ja kauniita,

kauniimpiakin kuin Valva. Mitä sitä yhtä kaikkien tarvitsee hapotella, koska hän ei tahdo naimisiin mennä."

"Kun se oma tulee, kyllä sitte menee."

"Niin, mutta kun se on tullut jo, eikä käynyt päinsä, niin hän ei huoli kenestäkään."

"Mikä siinä oli, ettei se päinsä käynyt?"

"Se oli sillä tapaa kuin minä sen jo sanoin, että maasta ei oteta eikä taivaasta anneta. Kyllä Valva olisi ottanut, mutta isä pani vastaan."

"Vai niin, no sitte minä sen hyvin käsitan. Jos minun isäni ei olisi antanut minun ottaa Mauria, niin sitte minä en myöskään olisi kenestäkään huolinut, se on aivan varma. Valva raukka! Mistä hänen sulhasensa oli?"

"Äh, äh, en tiedä, mikä kurkkuuni meni, leivän-murenia varmaankin. Tässä minäkin kaikkia tuhmuuksia juttelen. Täytyy tästä mennä kotiakkin."

"Mikä kiire sinulla on? Enhän vielä saanut kuulla Valvan sulhasen nimeäkään."

"Niin no, ne ovat vanhoja asioita, olleita ja menneitä, mitäpä niistä."

Reeta kalpeni, hän rupesi jotakin aavistamaan, ja sanoi nyt:

"Koska ne ovat vanhoja asioita, niin mitäpä siitä, vaikka niistä puhuukin."

"En minä tiedä, miten tähän puheeseen tulin; enhän minä olisi mitään tahtonut asiasta mainita, koska et siitä ennen ole tietänyt. Tämä isäntähän oli Valvan sulhanen, mutta Salovaara ei antanut tytärtään. No siinä se nyt sitte on sanottuna. En minä olisi tahtonut olla tuon asian ilmoittajana, vaan en tiedä, miten se puheeksi tuli. Mutta ovathan ne asiat olleita ja menneitä. Sanottiin Valvan kovin surreen, kun Mauri meni naimisiin."

"Mitäpä Mauri sitten häntä olisi viitsinyt muistella, olihan niitä toisiakin maailmassa. Kyllähän käskisi kaikkien niitten, jotka häntä ovat kosineet, iäksi sen vuoksi naimattomiksi jäädä. Harvoin tuollaisista lapsuuden tuumista mitään tulee, kun järkevälle mielelle joudutaan."

"Niin, mutta näes, Mauri oli viisi vuotta salakihloissa Valvan kanssa; sepä se sitten mahtoi koskea Valvaan, joka ei vielääkään ole saattanut ottaa toista. Ei maar tässä auta puhua, kyllä minun nyt jo täytyy lähteä. Älä nyt pahastu, Reeta hyvä, että tulin noista asioista puhuneeksi. En minä olisi tahtonut sitä tehdä, mutta tiedäthän sen itse, että sana antoi aihetta toiseen ja niin tuli puhutuksi koko juttu. Mutta nehän ovat vanhoja asioita. Hyvästi nyt!"

Maiju meni, mutta Reeta jäi pitkäksi aikaa paikalleen tuvan pöydän ääreen. Monta asiaa selveni hänelle nyt. Juuri eilen oli Mauri ollut tavallista vakavampi, hän oli näyttänyt oikein kylmältä. Ja nyt muisti hän, ettei Valva ollut häissäkään. — Tietysti Maiju tiesi asiat oikein, mutta miksikä ei Mauri itse saattanut puhua hänelle tuosta. Ne olivat kai niin arkoja asioita —. Ja hän siis oli täällä vaan täyttämässä talon tarpeita.

"Olen täällä välttämättömänä kaluna, joka talossa tarvitaan," ajatteli Reeta. — "Vai niin. Viisi vuotta kihloissa — ja hän oli liika hyvä Maurille! Minä olisin voinut rakastaa Mauria niin, niin, ja olisin tahtonut tehdä hänet onnelliseksi — mutta nyt! Oi, kuinka täällä on tukehuttavaa."

Hän lähti ulos. Luonto tuntui hänestä niin oudon synkältä, ja hän itse oli ikään kuin yksinäinen erämaan vaeltaja. Kaikki oli kolkkoa. Kesälinnut olivat muuttaneet pois. "Ollutta ja mennyttä —" sanoi Reeta itsekseen, "niin, kaikki on mennyttä! Oi, kuinka vanhaksi olen tullut mielestäni, ja minä olen kuitenkin vasta 19-vuotias. Kaikki iloni on mennyttä!"

Hän katseli omenapuita, lehdet olivat karisseet pois. Joku omena pudota pompahteli alas puusta, tiaiset tikittivät, nokkiessaan puunrunkoa, kylmä tuulenviima kulki puitten välissä, ja pellolla nuori oras värähteli. Koko luonto oli muuttunut niin kolkoksi Reetan mielestä. "Nyt käsitan Valvan sanat," ajatteli hän. "Valva sanoi: 'luonto kuvautuu eteemme sellaisena, kuin mielentilamme kulloinkin on,' ja se on kyllä totta."

Emäntää huudettiin. Reeta läksi koneentapaisesti kulkemaan sinne päin, mistä huuto kuului. Kyökipiika sanoi:

"Ei puurovesi ole päällä vielä ja väki tulee kohta illalliselle. En tietänyt tulla työstä kotia ennen, kun emäntä lupasi itse keittää puuron."

"Tee hyvä valkea padan alle, ehkä se vielä ehtii. Oli vieraita ja unhotin koko keittämisen."

Palvelustyttö puhalsi valkeata kyökissä, niin että posket olivat pullollaan, mutta kello riensi eteenpäin, ja kun väki ruualle tuli, niin uutispuuro kyllä kiehua popotti padassa, mutta työväen vatsassa se vasta paisumaan ennätti, ja kyökkipiika ihmetteli, mikä emäntään tuli, hän kun aina oli toimittanut asiansa taitavasti ja sääntillisestä.

Tuomelan emännän talouden toimi kävi tästä lähtien aina koneentapaisesti. Se ei enään häntä huvittanut, ja ruoka tuli sitten usein huolimattomasti tehtyä. Väki murisi, ja isäntä, joka oli luullut saavansa toimekkaan emännän taloonsa, oli pettynyt. Hän kävi synkäksi ja umpimieliseksi.

* * * * *

Kirkkoväki palasi kotia kirkolta. Emäntä oli kotona ja asetti kahvikuppeja tarjottimelle par'aikaa, kun isäntä tuli tupaan.

"Terveisiä kirkolta," sanoi isäntä.

"Kiitos, kiitos," vastasi vanha isäntä. "Mitä kirkolta kuuluu?"

"Salovaaran Maila kuulutettiin. Sulhanen on aina V—lahden pitäjästä. Kuuluu hänellä olevan aimo talo."

"Oohoo, vai niin."

"Valva siis jäi sian-nahkaa kantamaan," virkkoi emäntä vähän ivallisesti. "Mutta eipä ole kummakaan, kukapa sitä juuri *tietensä* toisten loppua hapottelisi."

Isäntä hätkähti. Hän ymmärsi nyt, että Reeta tiesi kaikki. Mutta harmistuneena Reetan äänestä, vastasi hän:

"Kyllä Valva miehiä olisi saanut yhden joka sormelle, mutta hän ei ole huolinut."

"Niin, kai maar hänen isänsä rahat kelpaisivat, mutta tyttö on kai siksi järkevä, ettei myy itseänsä."

"Luulen minä hänen kelpaavan rahattakin, sillä osaapa hän pitää niin hyvän talon komennon, että hän jo silläkin talonsa rikastuttaa."

"Niin no, eihän minun sovi kinata, kai sinä hänen parahiten tunnet, joka viisi vuotta olet hänen kanssaan niin läheisessä tuttavuudessa ollut."

"Kyllä olenkin hänen hyvin tuntenut," vastasi Mauri levollisesti, "eikä minulla ole syytä otaksua, että hänen luontonsa olisi muuttunut, vaikka sitte on jo useita vuosia kulunut, kun minä olin lähemmässä tuttavuudessa siinä talossa."

Nyt tuo asia oli selvillä. Maurin mielestä oli hyvä vain, ettei hänen ja Valvan entinen väli enään ollut Reetalle tuntematon. Hän vaan ihmetteli, kuka tuosta oli saattanut puhua. Mutta tultuaan kahden kesken, eivät kumpikaan asiasta enempää keskustelleet. Jotakin vierasta, jotakin särkynyttä oli syntynyt heidän välilleen. Mauri oli kylmempi ja Reeta kärsi itsekseen. Hän kärsi niin, ettei hänellä ollut voimaa täyttämään velvollisuuksiaan. Jos hän olisi voinut tehdä sen, kuten alussa, olisi hän luultavasti vihdoin päässyt voitolle. Hän olisi voittanut miehensä kunnioituksen ja sitte myöskin varmasti hänen rakkautensa.

VIII.

Viisi vuotta on kulunut. Tuomelassakin on sillä aikaa muutoksia tapahtunut. Vanhukset ovat kuolleet, mutta kaksi nuorta vesaa on heidän sijassaan kasvamassa, tyttö ja poika. "Oikein mielilapset," sanovat imarteliat. Mutta Reetan poskista ovat kukat kuihtuneet, hän toimittaa työnsä väsyneesti ja alakuloisella mielellä.

Lapsillensa hän kuitenkin joskus hymyilee, mutta kummallista, nekin ennemmin leikkivät isän polvella kuin äidin. Onko se tuo synkkä, kalpea muoto, joka sen vaikuttaa? Isä näkyikin heitä hellästi hoitavan. Nytkin hän juuri palaa saunasta, pitäen sylissään Tahvoa ja taluttaen Eeviä. Hän on itse kylpenyt ja pessyt lapsukaisensa.

Reeta katseli miestänsä ja lapsiansa, ajatellen itsekseen: "Onnellinen olisin saattanut olla, jos hän olisi *minua* rakastanut! Kuinka toisenlainen olisi elämäni. Rantalan emäntä sanoi, että minussakin on syy, kun olen välinpitämätön. — Eivätkö luule, että minulla on tunteita — oi, kuinka minä toivoisin, että hän osottaisi minulle luottamusta edes, mutta hän ei luule minun kykenevän lapsianikaan hoitamaan. Olin ehkä liian huolimaton silloin, kun halla vei sydämmeni kevään — ja silloin katosi hänen luottamuksensa minuun, enkä sitä nyt enään voi takaisin saada. — Jos koettaisin... Lapsetkin minusta vieraantuvat ... mutta ei — ne eivät saa vieraantua!"

Hän kiirehti tavallista nopeammin lastensa luo ja otti miehensä sylistä Tahvon, sanoen: "Mennään velliä syömään, poikaseni," mutta hän sieppasi pojan semmoisella kiireellä, että tämä pelästyen huusi: "Isä, isä!" ja kurkotti kätensä Maurille.

"Soh, soh, äiti antaa velliä, äiti antaa sokeria omalle pikku kullallensa," ja nyt hän antoi, mitä parasta tiesi, hyväili ja lellitteli poikaansa ja kyseli tavan takaa: "pidätkö äidistä, onko äiti hyvä?"

"On", vastasi poika, "annatko vielä tokuria?"

Reeta antoi vielä, vaan rupesi sitten nukuttamaan lasta. Mutta tämä pieni veitikka alkoi nyt komentaa äitiä antamaan enemmän sokeria ja rupesi huutamaan, kun ei saanut. Isä tuli sisälle ja sanoi:

"Ole heti kiltti ja ääneti, muuten isä ei huoli pojasta ollenkaan. Hyvästi, jo menen."

"Poju on kiltti jo," sanoi lapsi ja oli heti ääneti, ja hetken perästä hän jo vaipui unen helmoihin.

Seuraavana päivänä läksi isäntä kaupunkiin varahin aamulla. Tuomelassa asui pari ylioppilasta, jotka tahtoivat viettää kesäkaudet maalla suuren vesirikkaan järven rannalla. He olivat talon ruoassa ja isäntä läksi kaupungista tuomaan Juhannukseksi vähän muonaa. Menihän sitä enemmän särvintä, kun oli vierasta väkeä.

Reeta koetti siistiä huoneita. Isäntä oli monta kertaa sanonut: "ei tässä kodissa viihdy, kun et osaa pitää edes huoneita siivossa järjestyksessä ja vielä vähemmän lasten neniä puhtaina." — Mutta hänen piti nyt näkemän, että Reeta osasi sekä huoneet siivota että lapset asettaa puhtaaseen pukuun, Rantalan emäntä oli puhunut samasta asiasta, ja sanonut, että Reeta oli tullut toisellaiseksi, kuin mitä alussa oli. "Olet vielä nuori ja voit parantaa itseäsi, koeta vain, niin saat nähdä, että olosi kaikin puolin tulee paremmaksi." "Niin hän sanoi, tahdonpa koettaa."

Kun kaikki oli kunnossa, kurkisti Reeta ulos ikkunasta nähdäkseen, joko Mauri kaupungista tulisi, mutta ei näkynyt ketään. Ylioppilaat siellä oikoilivat puitten varjossa, kirjat pään alla. Omituinen tapa — sisällä oli niin kuuma, etteivät saattaneet lukea, ja ulkona kirjat olivat pään alla, siellä ei sopinut lukea, kun hyönteiset kiusasivat. Reeta tuota omituista seikkaa juuri tuumaili, kun portti narahti.

"Salovaaran Valva! Kah, mistäpä hän nyt tulee? On niin vakavan näköinenkin."

Reeta läksi Valvaa vastaan.

"Hyvää päivää! Terveisiä Rantalasta. Siellä on emäntä majaa muuttanut."

"Mitä, onko hän kuollut?"

"On. Eilen lähettivät hevosella minua noutamaan; sanoivat emännän kovin huonontuneen. Minä lähdin ja jäin sinne sitte yöksikin, kun pyysivät. Kyllä siinä jo heti hänen muodostaan saattoi arvata, että loppu oli tulossa. Vielä hän sentään vähän puhui illalla, mutta aamupuoleen yötä hän sitte loppui."

"Vai on hän kuollut; kyllä hän on sairastanutkin jo kauan, mutta en sentään luullut hänen loppunsa olevan niin lähellä. Oi, kuinka hyvä hän on ollut minullekin! Aina hän niin lempeästi ja viisaasti neuvoi, että kyllä hänen neuvojaan mielellään muistaa."

"Kyllä, ja aina siinä talossa oli hauskaa. Siellä oli kaikki niin sopusointuista. Eerosta on kasvanut oikein ajatteleva ja viisas poika. Nyt tässä tilaisuudessaakin hän oli minusta niin järkevä, ettei noin nuoresta pojasta olisi sitä saattanut odottaakkaan."

"Sopusointuista" — sanoi Reeta ikäänkuin itseksensä. "Niin, kyllä he kaikki olivat miellyttäviä, ja hauskalta tuntui heidän seuransa. Mutta mennään nyt sisälle. Olen odottanut Mauria kaupungista; hänen pitäisi tuoman pehmeätä nisuleipää, ei minulla ole tällä haavaa muuta kuin kovaa kotona."

"No eihän sitä aina saata pehmeätä pitää, enkä minä sitä paitsi kahville tullutkaan."

"Totta maar sinun kahvia pitää juoman. — Tulee taas ne Rantalaiset mieleeni. Mitenkä ne nyt saattavat siellä toimeen tulla?"

"Siellä on isännän vanha sisar, ja sitä paitsi, kyllä monen on täytynyt toimeen tulla samallaisissa tilaisuuksissa."

Reeta katsoi ulos ikkunasta. Hän oli käsenyt palvelustytön kahvia keittämään ja odotti Mauria, jonka piti kaupungin leipää tuomaan. Mutta ei Mauria näkynyt. Reeta tuli levottomaksi. Viimeisinä aikoina oli joskus tapahtunut, että Mauri kaupungista palatessaan oli ollut liika iloisella päällä. — Mitäpä, jos nytkin olisi tullut liikoja maistelleeksi, ja Valvakin oli näkemässä. Paras vain, kun kiirehtii kahvia antamaan, että hän ennättäisi pois, ennenkuin Mauri kotia palaisi. Reeta kiirehti asettamaan kahvikupit tarjottimelle ja otti pannun, kaataaksensa kahvia, kun jo kuului ratasten jyrinää. Levottomana kiirehti hän akkunan luo ja näki jo tavasta, millä isäntä ohjia piteli, ettei mies ollut säntillään.

Reeta lähetti kahvia tupaan ja meni itsekin, mutta sanoi vieraallensa: "Suo nyt anteeksi, minun täytyy vähän mennä ulos, ottamaan kapineita vastaan, joita Mauri on kaupungista tuonut."

Reeta meni nostamaan kaupungin tuomiset sisälle ja ilmoitti miehellensä, että Valva oli tuvassa. "Ehkä tulet kammariin."

"Minäkö. Vaikka vain. En ainakaan Valvan näkyviin mene."

"Minä lähdän tupaan Valvan luo ja käsen Liisan tuomaan sinulle kahvia."

"En minä huoli, panen maata."

"Juo nyt sentään, kun olet syömättä ollut, ja pane sitten maata."

Lapset juoksivat isän tykö, mutta Reeta vei heidät pois, sanoen: "Isä on väsynyt matkasta, hän panee maata; tulkaa äidin kanssa tupaan, niin saatte kahvia."

Valva oli nähnyt Maurin, kun hän ajoi pihaan. Hän oli kuullut kerrottavan, että Mauri oli ruvennut väkeviä maistelemaan, mutta kun suntion Maiju sitä etenkin oli puhunut, niin ei Valva oikein ollut asiasta varma. Maijuhan tiesi usein sellaisiakin jutella, joissa ei ollut mitään perää. Mutta nyt hän näki omin silmin asian todeksi. Oikein hänen olisi tehnyt mieli kahden kesken varottaa ja neuvoa Mauria, mutta koskapa hän pääsisi siihen tilaisuuteen? —

Reeta tuli tupaan ja hänen muassaan palvelustyttö, joka tarjosi toisen kupillisen kahvia. "Nyt on pehmeätä leipääkin, tee hyvin ja ota nyt!"

Valva ei olisi jaksanut, vaan otti kuitenkin Reetan mieliksi, mutta juotuaan sanoi hän:

"Suo nyt anteeksi, että minun heti täytyy lähteä, on jo kiire kotia. Aioin vain poiketa Rantalan emännän kuolemasta ilmoittamaan, kun Rantala pyysi, mutta nyt olenkin näin kauan viipynyt."

Valva läksi, ja Reeta saattoi hänet portille. Kun hän saattamasta palasi, kysyi toinen ylioppilaista: "Kuka se emäntä oli?"

"Ei se mikään emäntä ollut, se oli vain Salovaaran vanhapiika."

"Vai niin, luulin häntä nuoreksi emännäksi; hän näytti hyvin miellyttävältä."

"Vanha piika hän on ja kai hän siksi jo jääkin."

Reeta meni jälleen sisälle, mutta Valva kulki metsäpolkua kotia päin, ja tuumasi, että turhaan Tuomelan emäntää oli moitittu. Siellähän oli kaikki siistiä ja lapset puhtaissa vaatteissa, eikä Reeta edes tietänyt vieraita odottaakkaan. Oikein hän surkeili Reeta parkaa. Mutta hän surkeili molempia; oli syy kenen hyvään, niin onni ei ainakaan siinä talossa asunut.

IX.

Viisi kertaa on keväinen aurinko sulattanut järivistä jäät ja laskenut aallot vapaasti liikkumaan, sitte kuin viimeksi olimme Tuomelassa. Omenapuitten kukat ovat puhkeamaisillaan, tuomet vaahtasevat, käki luikahtelee ja pääskysset visertelevät viirin päässä ja katonharjalla. Kevättä on kaikkialla!

Reeta kävelee tuvan ja maitokammarin väliä, mutta hänen askeleensa ovat kovin väsyneet. Hitaasti hän kulkee, vaan jonkunlaisessa toimessa hän kuitenkin on; mutta hänen laihtuneet ja kellastuneet

poskensa ilmaiseksi, että jokin hivuttava tauti on päässyt hänessä valtaan. Hänellä on ainainen yskä, joka varsinkin näin keväisin häntä vaivaa.

Pienestä Eevistä on kasvanut kansakoulutyttö. Tuolla hän juuri tulee isänsä rinnalla koulusta, jossa tänään on ollut tutkinto.

"Äiti, katsokaa todistustani!" huutaa tyttö.

Reeta otti todistuksen ja luki sen. Pari kyyneltä vierähti hänen poskillensa; todistus oli hyvä.

"Minä kanssa tahdon kouluun", sanoi Tahvo.

Isäntä naurahti. Hän näytti niin tyytyväiseltä. Lasten menestys on vanhempien suurin ilo. Oli ikään kuin juhla tällä hetkellä. Perheen jäsenet olivat kaikki hyvällä mielellä. Kun lapsi oli tehnyt tehtävänsä hyvin, niin tuntui vanhemmista, ikään kuin hekin olisivat siihen jossakin määrin olleet osallisia.

Juuri kun siinä pihalla vielä seisoivat, tuli lukkari Siironen Tuomelaan, ja sitte läksivät kaikki sisälle.

Siinä nyt ruvettiin puhumaan kansakoulututkinnosta. Lukkari kiitti opettajaa ja sanoi:

"Kyllä hän on harvinaisen kelpo opettaja, mutta kylläpä hänestä pidetäänkin. Muistaako emäntä K-veden kansakoulua? Ei sinne ihmiset viitsineet mennä kuulemaan tutkintoakaan, mutta täällä oli aivan toista. Väkeä oli joka suunnalta ja juhlalliselta ja hauskalta tuntui. Oli siellä Rantalakin morsiamineen."

"Rantala! Onko hänellä morsian?"

"Jaa niin, en muistanut sinulle puhuaakaan", sanoi Mauri, "että Rantala ja Salovaaran Valva ovat kihloissa."

"Vai niin, hm, vai joutuu Valva nyt vielä naimisiin." Emäntä tunsikin erinomaisen rauhan sydämissään. Nyt vasta oli Mauri oikein hänen omansa. Nyt katosi katkeruus hänen sydämistään — hän olisi tahtonut alkaa uudestaan avioliittonsa menneet vuodet —. Hän olisi niin monessa kohden tahtonut olla toisellaan kuin ennen, mutta nyt oli se jo ehkä myöhäistä —.

"Syyskuussa vietetään Valvan ja Rantalalan häät", sanoi Siironen. "Valva pääsee vielä mukaan Helsinkiin, kun ukko valtiopäiville lähtee."

Mauri oli kovin vakava, mutta koetti kuitenkin ystävällisesti jutella jonkun sanan Siironen kanssa, joka oli hänen ystävänsä. Mutta lukkari ei kauan joutunut viipymään tällä kertaa, vaan läksi pois.

Tänä iltana emäntä hyväili lapsiansa niin erittäin hellästi, kun maata panivat. Sitte meni hän ulos kävelemään ja katseli tuomenkukkia; oi, miten monta vuotta oli kulunut siitä, kuin hän ne noin kauniina oli nähnyt!

Eivät ne tosiaankaan moneen vuoteen noin ihanasti kukkineet kuin nyt —. Myöhään hän meni levolle, mutta tänä iltana hän saikin tavallista pikemmin unta.

Toisin oli Maurin laita. Hän valvoi, oli niin kumman tyhjää hänen sydämissään. Nyt vasta hän tunsikin, että häneltä oli jotakin riistetty, nyt, kun Valva meni toiselle. Hän ei käsittänyt itseään. Oliko mahdollista, että Valvalla oli ollut erityinen sija hänen sydämissään? — Oliko hänen sydämissään kaikki nämä vuodet asunut *kaks*? —

Oli varmaankin! — Se oli väärin!

Näin tutki Mauri itseään ja hämmästytti. Kevätyön hämärässä valossa selveni hänelle moni hänen omassa sydämissään oleva hämärä kohta.

Seuraavana päivänä läksi Mauri katsomaan ajokalujaan. Uusista nappularattaista oli vieteri vikaantunut ja hän tyysti ja tarkasteli niitä. Vanhemmat saivat myöskin viassa. Juho renki tuli ajokaluhuoneeseen ja alkoi katsella lapioita.

"Täytyy, tuota noin, lähteä oja luomaan", sanoi Juho.

"Kyllä se on aivan tarpeellista, mutta minä katselen tässä ajokaluja; täällä tarvitaan seppää."

"Kyllä. Ison Mustan kengät ovat aivan huonot ja täytyy nekin laittaa kuntoon, siksi kuin maantien työhön mennään. — Lähdenkö seppää tuomaan?"

"Ei, mene sinä vain oja luomaan, minä lähden itse seppää hakemaan."

Juho läksi työhönsä ja Mauri meni tupaan.

Reeta teki par'aikaa voileipiä Tahvolle.

"Jahka minäkin syön vähäsen. Tuoppa piimää; voita ja leipää tässä näkyy jo olevan entiseltään. Täytyy lähteä seppää hakemaan."

Reeta asetti ruokaa pöytään. "Eikö täältä nyt joku joutilaampi saattaisi lähteä tuollaista asiaa toimittamaan?"

Reeta pelkäsi vähän, että Mauri jälleen, kuten monta kertaa ennenkin, jäisi sepän pariin väkeviä maistelemaan, mutta Mauri vastasi:

"Itse minä sentään paremmin asiani toimitan ja olen sitä paitsi jo asettanut jokaiselle työnsä."

Hän läksi Salovaaralle päin vievää tietä myöden kulkemaan. Lähempänä kartanoa haaraantui tie, joka vei aivan lähelle maantietä, missä seppä asui.

Mauri oli kävellyt vähän toista virstaa, kun näki naishenkilön kulkevan tiellä. Sehän oli juuri kuin Valva. Hän kiirehti askeleitaan, hän tahtoi toivottaa onnea Valvalle ... ei, hän tahtoi häntä varoittaa.

Pian saavutti hän naisen, joka todellakin oli Salovaaran Valva.

"Hyvää päivää, mistä sinä tulet?"

"Kävin Karpalon torpassa; siellä kudotaan minulle kangasta, olin sitä katsomassa."

"Minä lähdän seppää noutamaan. Ajokaluja täytyy vähän parantaa."

He kulkivat ääneti vähän aikaa. Mauri tuumasi, että hänen olisi pitänyt onnitella Valvaa, mutta ei saanut sanoja suustaan. Valva myöskin näytti miettiväiseltä. Vihdoin hän kuitenkin katkaisi äänettömyyden.

"Kuules Mauri, minä olen usein toivonut saavani tavata sinua kahden kesken, jotta sinulle saattaisin puhua eräästä asiasta, joka mieltäni on surettanut jo kauan aikaa. Älä suutu minulle, sillä ystävydestä sinuun minä siitä puhun. Olen kuullut, ja omin silmin nähnytkin, että olet ruvennut väkeviä nauttimaan, ja se on kovin koskenut minuun. Sinun vaimosi kärsii nähtävästi, ja lapsillesi et myöskään voi olla hyvänä esimerkkinä."

"Enhän minä niin pahasti sitä viljele, että siitä niin melua tarvitsee pitää. Ja jotakin sitä tekee, kun kotona kaikki käy nurin."

"En luule ollenkaan, että Reeta olisi huoleton, jos sinäkin vähän enemmän hänestä välittäisit."

"Sinä, Valva, neuvot minua, mutta annappas kun minäkin annan sinulle neuvon. Sinä aiot mennä naimisiin, mutta minä sanon sinulle: elä tee sitä! Joka ilman rakkautta naimisiin menee, saa sitä katkerasti katua. Hän tekee väärin sekä itseänsä, että kumppaniansa kohtaan. Minä puhun omasta kokemuksesta."

"En ilman rakkautta menekkään. Kylläpä on haavojen jo ollut aikaa arpeen mennä. Minä kyllä myönnän, että minun haavani kerran olivat niin syvät ja kovat, etten luullut niitten milloinkaan paranevan, mutta vuosikausia ovat ne jo ummessa olleet."

"Sinä erehdyt! Etpä olisi välittänyt juomisestanikaan, ellet minusta vielä pitäisi."

"En erehdykkään. Tietysti en sinusta milloinkaan voi olla niin välinpitämätön, ettei se minuun koskisi, jos näen sinun joutuvan jonkun paheen vaaraan, mutta vaikka minä nyt saisin tällä hetkellä vapaasti valita kumppanikseni teistä kummanka tahtoisin, niin kyllä minä Rantalan valitsisin. Minä kunnioitan häntä ja kuljen turvallisena, kun hän on tukenani rinnallani. Meidän entisyyttämme muistan, kuten lapsuuden-aikaa ja niin kuin Juhannus-aikaa muistetaan..."

"Se on kuitenkin ihanin aika, Valva!"

"Mutta meidän ei auta muistoissa elää, ne estävät meitä velvollisuuksiamme täyttämästä. Ja Mauri, ennen kuin nyt erkanemme, pyydän jotakin, joka tulee omaksi hyväksesi, jos sen teet. Mene, Mauri, raittius-seuraan! Älä sinä koeta vähitellen lakata juomasta; siitä ei tule mitään. Päätä ettet maista tippaakaan! Sen saatat parahiten tehdä, jos menet raittius-seuraan. Sinä kyllä voit päättää, jos tahdot. Veltot ihmiset tarvitsevat jotakin erinomaista ulkonaista vaikutusta, saadaksensa sellaista voimaa, mutta sinulla on sitä kyllä ilmankin, kun vain kerran päätät. Tässä nyt tiemme erkanevat. Hyvästi, Mauri, muista todellisen ystävän neuvoa!"

Valva läksi, Mauri katsoi hänen jälkeensä.

"Onnellinen hän, joka tuollaisen naisen kumppanikseen saa!"... ajatteli Mauri, kulkiessaan sepälle päin.

X.

Reetan katkera mieli oli vuosien kuluessa talttunut. Hän etsi nyt mielellään Rantalan Valvan seuraa ja oli yleensä tyytyväinen, vaikka terveytensä yhä oli huono. Ei hän enään paljon jaksanut työssä olla, mutta liikkui kuitenkin hiljaksen talossaan, pitäen silmällä kaikkia toimia.

Oli Juhannus-aatto. Tuomelan väki oli ollut kylpemässä ja syönyt illallisensa. Piha oli limoja täynnä ja juhlallinen hiljaisuus vallitsi talossa. Rippilapset piti Juhannuspäivänä laskettaman Herran-ehtoolliselle ja heidän joukossaan oli myöskin Tuomelan Eevi.

Tyttö tuli vanhempiensa kammariin sanomaan heille hyvää yötä. Hän syleili hellästi isäänsä ja äitiänsä, pyytäen heiltä anteeksi kaikkia, mitä mahdollisesti olisi rikkonut heitä vastaan, ja vanhemmat sulkiivat hänet hellään syliinsä.

Reeta katseli hoikkaa, kukoistavaa tytärtänsä, jonka nyt piti astuman maailmaan. Monen monet ajatukset syntyivät hänen mieleensä. Hän olisi neuvoillansa tahtonut tukea tätä hentoa ruokoa, mutta ei voinut pukea ajatuksiensa sanoiksi. Hän vain puristi syliinsä lapsen, joka tunsi, kuinka hänen äitinsä liikutuksesta vapisi.

Hetken kuluttua nukkui Tuomelan perhe syvässä unessa, mutta ulkona käki kukkui ja nuorisoa kuljeskeli laulaen ja rallittaen talon ohitse. He seisahtuivat katselemaan, saisivatko lisää seuraa, mutta se toivo oli turha, sillä isäntä ei pitänyt Juhannus-öitten usein kyllä irstaisista huveista. Hän oli sitä paitsi tullut raittius-seuralaiseksi.

Seuraavana päivänä läksi melkein koko väki kirkolle. Kyökki-Liisa, eräs vanhempi ihminen, jäi yksin talonvartiaksi ja ruoanlaittajaksi.

Tunti kului tunnin perästä. Liisa ihmetteli, kun ei väkeä kotiin kuulunut. Kissa pesi silmiänsä auringonpaisteessa, venytteli itseänsä vähän ja asettui naukumaan oven eteen.

"Sinäkin siellä naukumaan rupeat, että täytyy laskea ulos; entä jos vellini vielä pohjaan palaa."

Laskettuaan kissan ulos, riensi Liisa jälleen velliä sekoittamaan. Mutta tuskin oli hän patansa ääreen ennättänyt, ennenkuin lattialla loikoileva Halli aika jytinällä syöksi haukkuen ovea kohti.

"No kas se nyt on kiire sinulla, ikään kuin et tästä vähemmällä jytinällä ennättäisi kotiväkeä vastaan. Elävät ovat varsin hassuina", mötisi Liisa. Mutta ovea avatessaan näki hän suntion Maijun, joka tuli portailla.

"Päivää, miten emännän laita on?" kysyi Maiju.

"Mitä? Kuinka?... Emäntä on kirkossa."

"Eikö hän vielä ole kotona?"

"Ei ketään kirkkoväestä vielä ole kotona."

"Hyvänen aika! Kas se oli niin, että emäntä pyörtyi kirkossa juuri kuin lapset oikeudelle menivät, ja isäntä sekä Salovaaran Jaakko kantoivat hänen pois kirkosta. Minä menin sitte hetken perästä myöskin ulos, katsoakseni häntä; ajattelin, että ehkä olisivat vieneet hänet lukkarille. Mutta silloin olivat jo poissa kaikki, isäntä oli vain käskenyt sanomaan Eeville, että hän tulisi jalkaisin kotia. Minä lähdin heti tänne oikotietä, mutta luulin että he jo olisivat ennättäneet hevosella ennen minua."

"Vai niin, — voi, voi, se emäntä onkin niin kovin huono ja heikko; ihminen parhaassa iässään, 35 vuoden vanha vasta. Oih, minäkin tässä puhun ja vellini varmaankin palaa pohjaan! Tulkaapas auttamaan, nostetaan pata jaloilleen. Onneksi ei vielä ole pohjaanpalaneen makua. En uskalla sekoittaa enään ollenkaan, antaa sen nyt olla sinään. Vaikka valmistahan se jo onkin."

"Kas tuolla jo tulevat kirkosta. Jaksaa se emäntä istua, mutta kovin kalpea hän on."

Maiju ja Liisa juoksivat pihalle ja taluttivat sitte emäntää hänen kammariinsa. Vuode valmistettiin. Reeta riisui vaatteet yltään ja pani levolle.

"Kuinka nyt jaksat?" kysyi Maiju. "Ja mikä sinuun tuli, koskeeko jostakin?"

"Koskee, pistää kyljestä ja ahdistaa kovin rinnasta."

"Kun olet ihan keltainen, silmänvalkuaisetkin ovat keltaiset."

Mauri tuli sisälle ja katseli levottomasti vaimoansa. "Minä lähden lääkäriä noutamaan, sinä näytät kovin sairaalta", virkkoi hän.

Reeta loi kiitollisen katseen mieheensä, sanoen: "Ehkä olisi paras, kentiesi tulisi lievitystä."

"Olethan sinä Maiju täällä siksi kuin Eevi tulee? Jos jotakin tarvittaisiin, niin onhan hyvä, että ihmisiä on auttamassa. Hyvästi, Reeta, minä palajan pian takaisin."

Reeta kurkotti laihan kätensä hyvästijätöksi miehelleen, ja Mauri läksi lääkäriä noutamaan kaupungista.

Hetken kuluttua tuli Eevi kotia. Tyttö parka oli aivan pelästyksissään ja parkaisi itkemään, kun näki äitinsä. Mutta kuultuansa, että isä oli lähtenyt lääkäriä noutamaan, rauhoittui hän jälleen.

Iltapuolella tuli lääkäri. Hän tutki tarkasti sairasta ja meni sitte toiseen huoneeseen, sekä pyysi paperia, mustetta ja kynää, kirjoittaaksensa sairasta varten määräyksensä apteekiin.

"Mitä tautia Reetassa on?" kysyi isäntä.

"Hm — On hänessä keltatautiakin, vaan se nyt ei ole vaarallista. Mutta tässä on paljon muutakin." — Hän kuiskasi isännälle jotakin, isännän pää vaipui alaspäin, hän näytti kovin murtuneelta. Tohtori otti tuolin ja istui kirjoittamaan, ja Mauri läksi vaimonsa kammariin.

Eevi oli seisonut ovensuussa ja kuullut, kun tohtori sanoi: "mutta tässä on paljon muutakin". Kuisketta hän ei kuitenkaan kuullut. Hän meni pöydän lähelle tohtorin luo ja katsoi häneen kauniilla, rehellisillä silmillään, kysyen:

"Mikä muu äitiä vaivaa, kuin keltatauti? Sanokaa suoraan, että tiedän, kauanko voimme toivoa saavamme hänet pitää."

Tohtori katseli tyttöä, joka näytti hänestä liian nuorelta kovaa sanomaa kuulemaan, ja ravisti päätään.

"En minä itke, sanokaa rohkeasti vain", sanoi tyttö, mutta kyneleitä vieräi kuitenkin hiljaa hänen silmistään. "Sanokaa, kyllä minä tiedän, että äitini näen tuolla ylhäällä taas vähän ajan perästä."

Tänään, oltuaan ensi kerran Herran pöydän ääressä, oli Eevin usko vakaa ja luottamus luja, vaan tulisiko se aina sellaisena pysymään?...

Tohtori katsoi tytön vakavaa muotoa ja vastasi: "Hänen keuhkonsa ovat loppuun kuluneet, ikänsä ei ole pitkä; mutta päivä ja hetki, jolloin elonlanka katkeaa, on meille kuitenkin tietämätön."

Eevi kalpeni, vaan meni vakaana, sanaakaan sanomatta jälleen äitinsä kammariin ja istahti äidin vuoteen ääreen.

Tohtori läksi pois, mutta lupasi jälleen muutaman päivän päästä tulla katsomaan sairasta.

Päiviä ja viikkoja kului, lääkäri tuli ja meni, Reeta nautti rohtoja, mutta voimat vähenivät yhä.

Naapurit kävivät ystävällisesti häntä katsomassa, ehkä liiankin usein. Sution Maiju ja Mattilan Taava tulivat eräänä päivänä, ja kun sairaan luo pääsivät, kysyi Taava:

"Kuinka nyt jaksat, etkö ole parempi?"

"En. Ahdistaa niin kovasti, etten oikein voi hengittää."

"Niin aina näkyy", sanoi Taava, "ei ne lääkärit sitä niin ymmärrä. Pietilän vaari-vainaata kanssa ahdisti kovin, mutta hänelle keitettiin suopursuista vettä ja sitä hän vain joi, ei hän yhtään muita rohtoja nauttinut."

"Paraniko hän?" kysyi Eevi.

"Ei, kuoli, kuoli hän, mutta hän olikin vanha jo; eihän sitä kuolemaa estää voi, kun se tulee, — mutta

hyvää ne sentään tekivät."

"Leininruohoista keitettyä vettä myöskin paljo käytetään", sanoi suntion Maiju, "minun isäni sitä usein juo. Kas se leini on sellaista, että välistä se viskautuu yhteen, välistä toiseen paikkaan, ja kun se on rinnassa, niin sitä sitten ahdistaa. — Mutta mikä nyt varmaan olisi hyvää, niin se on muurahaispesästä tehty kylpy. Se on niin mainion hyvää. Sitä voi käyttää kaikkiin, se on hyvää leiniin ja pistokseen."

"Enhän minä kylpyyn jaksaisi mennäkkään", sanoi Reeta.

Hyviä neuvoja annettiin hyvästä sydämestä, mutta ei niitä kuitenkaan seurattu, kun kerran lääkäriä käytettiin, ja turhaa se kai olisi ollutkin.

Eräänä päivänä toivoi Reeta, että Rantalan Valva tulisi häntä katsomaan, ja mitä Reeta toivoi, sitä hänelle nyt heti toimitettiin. Tahvo läksi hevosella emäntää noutamaan, ja hän tuli.

Reeta kurotti hänelle kätensä ja sanoi: "Hyvä, että tulit, Valva. Minä olen niin väsynyt. Se on nyt niin, että elämänlanka on loppuun kulunut. En minä toivokkaan, että se pitempi olisi; olen väsynyt, niin väsynyt... Mielelläni lähden täältä, mutta minä pyydän, että sinä, niin paljon, kuin sinulle mahdollista on, antaisit hyviä neuvoja lapsilleni. Minä tiedän, että sinä paremmin kuin kukaan muu osaat heitä neuvoa. Ja te, lapset, menkää Rantalan tädin luo, kun äidin neuvoa kaipaatte; kyllä hän teitä auttaa."

Valva lupasi tehdä, mitä saattoi, heidän hyväkseen. Lapset itkivät ja Maurinkin silmistä kyyneleet hiljaa vierivät. Oli niin paljon, jota hän nyt olisi tahtonut muuttaa entisestä elämästään, jos sitä olisi voinut uudestaan elää; mutta nyt oli se myöhäistä, ainakin Reetan suhteen.

Valva jäi lasten kanssa valvomaan, sillä Reeta oli kovin heikko.

Aamupuoleen yötä Reeta nukkui viimeiseen uneensa. Hän sammui kuten kukkanen, joka päivän valoa kaivaten kuihtuu ja vihdoin kuolee.

XI.

Iltakellojen kajahdus kuului kirkonmenoissa, juuri kuin kolme henkeä nappularattaissa istuen lähenei hautausmaata. He astuivat alas, ja kolmas heistä, joka oli noin pari vuotta sitten lailliseen ikään tullut nuori mies, sitoi hevosen kiinni ja läksi sitten astumaan kumppaniensa, kahden naisen seurassa hautausmaalle.

Naisilla oli molemmilla kukkaseppeleet kädessä. Toisella, joka näytti olevan keski-ikäinen, oli kaksi, mutta nuoremmalla, joka oli elämänsä keväimessä, oli ainoastaan yksi, lemmenkukista sidottu sepele.

He lähenivät hautaa, jonka päälle mustaan kiveen oli piirretty Rantalan isännän ja hänen ensimmäisen vaimonsa nimet.

Haudankaivaja lähestyi heitä.

"Hyvää iltaa, Rantalan emäntä!"

"Jumal'antakoon", vastasi Valva. Hän laski molemmat sepeleensä haudalle.

"Kah, jopa akranoomikin on Mustialasta kotia palannut!"

Rantalan Eero oli käynyt Mustialan maanviljelys-opiston läpi ja sen vuoksi häntä nyt nimitettiin "akranoomiksi."

"Jo olen, kylläpä äiti apua tarvitsikin."

"Hm, niin kyllä. Kolme vuotta kai siitä tulee Mikkona, kun Rantala-vainaja haudattiin?"

"Niin tulee."

"Niin se oli minunkin muistaakseni. Entäs Tuomelan emäntä — siitä on jo ehkä viisi vuottakin! —"

"Juhannuksen jälkeen tulee viisi vuotta", sanoi Eevi.

He läksivät toisen haudan luo; se oli Tuomelan Reetan. Eevi rupesi perkaamaan pois rikkaruohoja, ja laski sitte seppeleensä posliinilautaselle, johon hän pullosta kaatoi vettä. Lautasen hän sitte asetti kummulle.

Valva katseli vielä vähän aikaa hautoja, mutta Eevi rupesi kiirehtimään kuolleitten majojen luota pois. Elohon elävän mieli...

"Täti, emmekö jo lähde?" kysyi hän.

"Lähdetään vain."

He läksivät pois hautausmaalta. Eero ajoi hevosen esiin ja sitte lähdettiin. Kun ennättivät Tuomelan tienhaaralle, seisauttivat he hevonsensa, ja Eevi hyppäsi rattahilta, mennäksensä jalkaisin siitä kotia. Mutta hyvästijättäessään sanoi hän vielä:

"Maanantaina on meillä sitte ompeluseura. Täti tekee niin hyvin, että tulee vähän aikaisemmin kuin muut vieraat. On paljo hauskeampi, jos täti tulee ennen kuin muut."

"Kyllä tullaan."

"Tervetuloa, Eero, sitte äitisi kanssa."

"Kiitos vain. Hyvästi!"

"Hyvästi!"

He lähtivät ajamaan. Pieni tomunpilvi ainoastaan näkyi maantiellä, kun rattaat vierivät pois.

Eevi läksi kiirein askelin kotia päin, ja pian oli hänkin perillä.

* * * * *

Maanantaina iltapäivällä rupesi vieraita kokoontumaan Tuomelaan. Valva oli ikäänkuin emäntänä heitä vastaan ottamassa. Hänen käytöksensä oli arvokas ja miellyttävä, kuten ainakin. Salovaaran Kerttu ja Jaakko, jotka molemmat vielä elivät naimattomina vanhan isänsä turvana, olivat myöskin tänä päivänä kuten kotoväkeä Tuomelassa.

Pieniä pöytiä oli vanhan tavan mukaan asetettu omenapuitten alle, joitten oksat raskaina riippuivat täynnä punakylkisiä omenoita.

Nuoret asettuivat heti omenapuitten alle ja pian sieltä kuului vilkasta keskustelua ja aina välillä naurua, joka osotti, että oltiin hilpeällä tuulella.

"Kummallista", sanoi Valva sisarelleen, he kun istuivat talon portailla; "eräs päivä 25 vuotta sitten muistuu niin selvästi mieleeni — se oli pyhäpäivä — että tavan takaa nytkin mielestäni tuntuu ikään kuin olisi sunnuntai."

Lukkari Siironen ja kansakoulun-opettaja tulivat myöskin siihen portaille tupakoimaan, sekä Mauri ja suntio.

"Mitä emännät täällä tuumaavat? Ei teitä ole haluttanut nuorten joukkoon lähteä."

"Ei, nuoret ovat vapaammat ja iloisemmat, kun saavat siellä vain keskenään liverrellä. Muistaahan sen omasta nuoruuden ajastaan," sanoi Valva.

"Paljoko sitä ompeluseuran kassaa jo on karttunut?" kysyi Siironen.

"Onhan sitä jo muutama sata kolmatta tuhatta, en muista niin varmaan kuinka paljo," vastasi Valva.

"Kukapa uskoisi", virkkoi kansakoulun-opettaja. "Paljo on seura lahjoittanut vaatteita köyhille kansakoulu-oppilaille joka vuosi, ja sentään on jäänyt niin paljo kassaan."

"Muistan minä sen päivän ihan kuin se olisi ollut eilen", sanoi suntio, sylkiessään sivulle päin, "kun tämä Rantalalan emäntä, joka silloin oli tuommoinen Eevin ikäinen, ehdotti, että piti pantaman toimeen ompeluseura. Silloin me vähän nauroimme teidän vehkeitänne, mutta toimeen se seura saatiin vain ja hyötyä siitä on ollut ja hauskuutta myöskin."

Nuoret tytöt tulivat tavan takaa kysymään jotakin Valvalta. Joku tahtoi tietää, tehtäisiinkö enemmän miehen sukkia, ja toinen kysyi, pantaisiinko pitsiä vyöliinan liepeisiin, y. m.

"Emännältä vain aina kysytään kaikkia, olette vielä siinä seurassa päänä."

"Olen, onhan se hauskeampi nuorten, kun on joku vanhempi ohjaamassa. Sisareni ja minä tavallisesti kaikki ainekset ostamme, ja sitte sovitaan ja tuumitaan nuorten kanssa yhdessä, mitä sopivinta olisi laittaa."

"Mennään mekin katsomaan heitä tuonne puitten alle! Siellä näyttää oikein hauskalta, omenatkin ovat aivan punaisinaan", sanoi suntio, "vaikka en minä niistä sentään huoli, en saa rikkikään."

He menivät pihalle nuorten joukkoon ja rupesivat heidän kanssaan leikkiä laskemaan.

Erään pöydän ääressä istui suntion Maiju. Hän ei nyt enään ollut nuori, mutta nuorena hän vielä piti itseään. Hänellä oli vielä vanha tapansa puhua ja arvella ihmisistä jos jotakin, ja nyt hän puoli-ääneensä sanoi Mattilan Taavalle:

"Eiköhän Tuomelasta ja Valvasta vielä paria tule?"

"Ei ikään", vastasi Taava, "kyllä heillä jo siihen aikaa olisi ollut. Minä kuulin kerran, kun lukkari laski leikkiä ja sanoi: "nyt emännän sopii ottaa vanha sulhasensa." Mutta silloin emäntä oikein suuttui ja sanoi: "Älkää tuollaisia leikillännekään puhuko; ne ajat ovat olleet ja menneet. Mitä rikkunut on, ei sitä enään eheäksi saa. Antakaa vanhojen kunniallisten ihmisten olla rauhassa." Enkä luule, että lukkarin on tehnyt mieli toista kertaa asiasta puhua, kyllä Valva turhat puheet luotaan torjuu."

"Kai Mauri oli lähettänyt lukkarin puhumaan —."

"Ei ikään, omia aikojaan hän vain löperteli, hän on niin hyvä leikkiä laskemaan."

"Hm, usko pois vain, kyllä siinä vain oli muutakin kun leikkiä."

Ilta joutui. Elokuun hämärä levitti huntunsa seutuihin, ja nuoret laskivat työnsä pois sekä rupesivat leikkimään. Taivaan rannalta nousi kuu kumottamaan, ja sen lumoavassa valossa nuorisoleikki ja tanssi. Lehmänkellon kalkahdus kuului silloin tällöin laulujen välissä, kun kellokas tarhassa kääntyi toisella kyljelleen.

Ilta rupesi kulumaan loppuun ja innokkaammin kuin ennen kuuluivat piiritanssin sävelet. Se oli vanha, tuttu laulu, jota laulettiin:

"Niityn pintaan, mäen rintaan
Majani minä rakennan,
Sinä olet kuin ruusunkukka,
Sinua minä rakastan."

Mauri naurahti. "Kuka siellä nyt piirissä on?" kysyi hän Valvalta.

"Eero ja Eevi näkyvät olevan."

"Hm, on noissa oltu — mekin aikonamme. Vielähän niitä samoja lauluja aina laulavat. Muistatko, siitä on hyvin monta vuotta kulunut, kun mekin noita lauloimme —"

"Kaksikymmentäviisi vuotta! On se pitkä aika, ja jotakin sillä aikaa on saanut koetella, mutta Jumalan kiitos vain joka päivästä, mikä ollut on."

Nuorisoleikki lauloi vanhoja ja uusia lauluja, mutta vaikka laulunsanat vaihtelevat ja ihmispolvet vaihtelevat, niin tunteet, jotka nuorison sydämissä uhkuvat, ovat aina samat, ja vanhat katselevat nuorisoa mielellään, sillä he näkevät heissä jälleen keväimensä ajat elävästi kuvattuina.

Leikki lakkasi, tanssi taukosi, ompeluseura läksi kotia. Mutta heidän mentyään Mauri ja Valva vielä kauan istuivat kuutamossa, jutellen menneistä ajoista, muistellen niitä, "kuten Juhannusaikaa muistetaan"....

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAKSI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the

Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7

and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work

on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.